

LATENSKO OBDOBJE NA GORENJSKEM

STANE GABROVEC

Narodni muzej, Ljubljana

Gradivo, ki ga poznamo z Gorenjskega iz latenskega obdobja samo na sebi ni toliko pomembno, da bi zaslužilo posebno obravnavo. Važnejši pa je prostor Gorenjske, ki to nedvomno zasluži, posebej še na mestu, kjer je združenih že več takih lokalnih pregledov. Naš sestavek začnemo s pregledom in publikacijo celotnega poznanega gradiva,¹ tako iz Narodnega muzeja, ki hrani glavnino, kot iz Naravoslovnega muzeja na Dunaju² in nekaterih privatnih zbirk. Pač pa v risarski dokumentaciji ne prinašamo še enkrat gradiva iz bivšega kamniškega okraja, ki sem ga že objavil v Kamniškem zborniku.³ Najdišča navajam po abecednem redu.

1. *Ajdovski gradec v Bohinju*. Prve najdbe z Ajdovskega gradca se omenjajo že v prvi polovici 19. stoletja. Leta 1849 je raziskoval A. v. Morlot,⁴ po prvi svetovni vojni pa W. Schmid (od 10.—24. 8. 1936).⁵ Po znanem gradivu je bil Ajdovski gradec naseljen od halštatske dobe pa vse do kasnega rimskega obdobja, kamor sodi predvsem obrambno zidovje. K naselbini na Ajdovskem gradu sodi tudi halštatska nekropola v Bitnjah (nepublikirana), ki jo je odkril leta 1937 W. Schmid, in morda tudi halštatski grobovi na Kremu.

A. v. Morlot ni spoznal predrimске naselitve na Ajdovskem gradu. Kljub temu pa se mu moramo zahvaliti za zelo dobra opazovanja in dragocene podatke; tudi prvi načrt (sl. 1) je nastal v zvezi z njegovim raziskovanjem. Morlot omenja med najdenim gradivom mnogo železne žindre, bobovca, kosti domačih živali, brus in utež iz peščenca. Očitno sodi k gradivu, ki ga je on izkopal, tudi pečna obloga, ilovnata obloga za ognjišče, sekira na uho, fragmenti keramike in »keramični fragmenti z vložnimi biseri«, ki jih je imelo v svoji zbirki Antropološko društvo na Du-

¹ Dopolnjeno predavanje na keltskem kolokviju v Mariboru. Sestavek sloni na istoimenskem poglavju tipkopišne disertacije, Prazgodovina Gorenjske (1961), ki pa je za naše namene močno spremenjeno. Vso splošno problematiko sem prenesel v glavno razpravo, Srednjelatensko obdobje v Sloveniji, AV 17, 1966, 169 ss., pridal pa sem katalog.

² Direktor Prazgod. oddelka prof. dr. K. Kromer mi je dal gradivo na razpolago in mi dovolil objavo, za kar se mu tudi na tem mestu pristožno zahvaljujem.

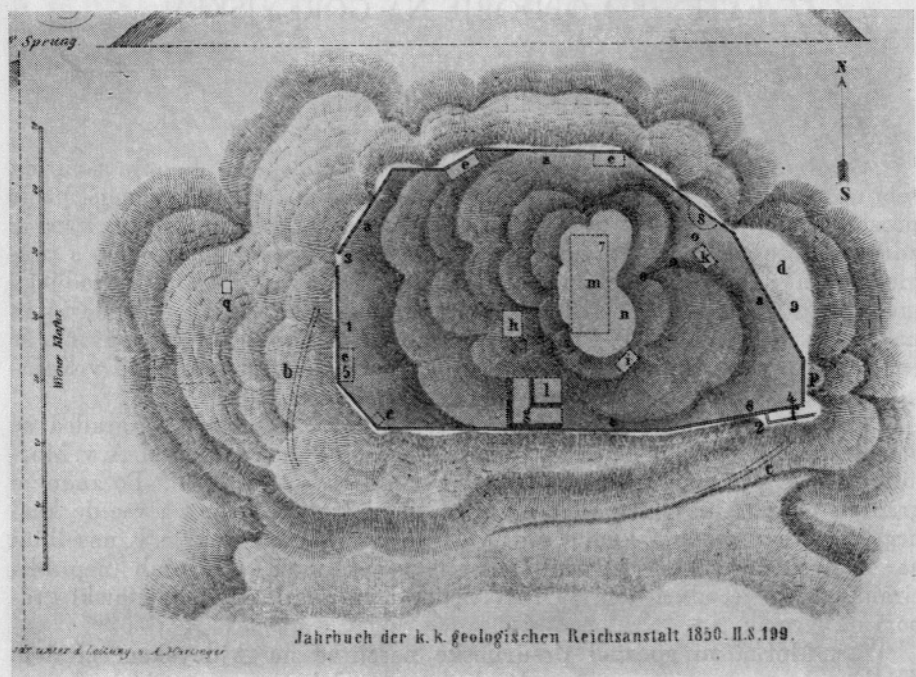
³ Kamniško ozemlje v prazgodovini. Kamniški zbornik 10, 1965, 102 ss.

⁴ A. v. Morlot, Jahrbuch d. Geol. Reichsanstalt 1, 1850, 199 ss. Prvo poročilo imamo že v Illyrisches Blatt 1821, 62 (z dne 20. 4.).

⁵ Cfr. Slovenec 22. 8. 1937.

naju, ki je pa ni izročilo muzeju.⁶ Ohranil pa nam je tudi še starejše najdbe, ki sta jih zbrala tedanji župnik v Bohinjski Bistrici Završnik in kaplan Brenč. Te so prišle v sedanji Naravoslovni muzej, ki hrani danes z Ajdovkega gradca tole gradivo:

1. Rimska provincialna fibula. D. 5 cm. Inv. št. 1877. Tab. 4, 1.
2. Peresje in igla bronaste fibule. Ohr. d. 5,6 cm. Inv. št. 1878. Tab. 4, 2.
3. Fragmentirana bronasta verižica, ohranjenih je 9 členov. Inv. št. 1879. Tab. 4, 8.

Sl. — Abb. 1. Ajdovski gradec v Bohinju (izkopavanje — Ausgrabung A. v. Morlot)

4. Fragment pravokotne srebrne pločevine s kavljem. Fragment je ornamen-tiran z iztolčenimi bunčicami in neke vrste tremolirnim rezom. D. 4 cm, samega kavlja 2 cm. Časovna pripadnost predmeta je nejasna. Inv. št. 1880.

5. Jagoda iz steklene paste, modre barve z belim kolobarjem. Pr. 1,1 cm. Inv. št. 1881.

6. Vložek za prstan iz steklene paste, z belim pasom v sredini. Pr. 1 cm. Inv. št. 1882.

7—8. Dva železna noža s trnastim ročajem, pri manjšem nožu ročaj ni ohranjen. Tab. 5, 4. 12. Inv. št. 1885—1884.

9. Fragment železnega okova z obročasto zanko na vrhu. Inventarna št. 1885. Tab. 5, 6.

10. Jezičast železen okov z zanko. D. 9,7 cm. Inv. št. 1886. Tab. 4, 19.

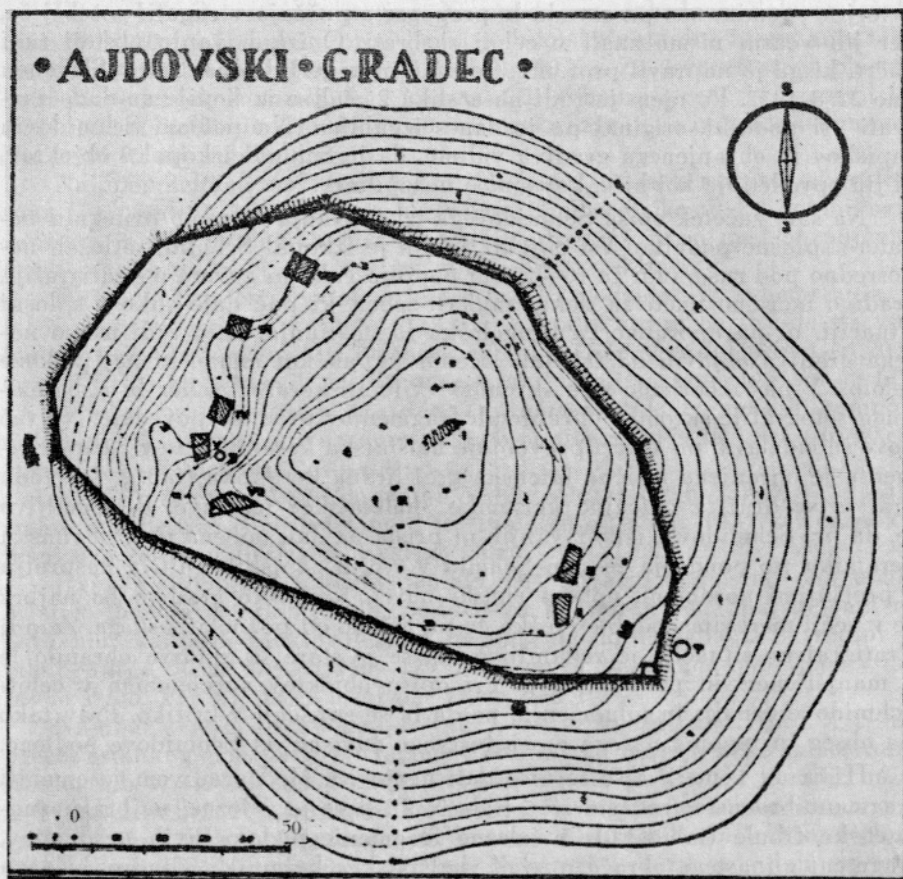
11. Železen obroč pravokotnega preseka, nepravilno polkrožne oblike. Pr. 2,9 cm, š. 0,7 cm. Inv. št. 1887. Tab. 5, 6.

⁶ M. Hoernes, MAGW 18, 1888 [87].

12. Železen okov sulice. D. 15 cm. Inv. št. 1888. Tab. 4, 13.

15. Železni žebli, s pravokotno skovanimi konicami in ploščatimi okroglimi oziroma nepravilno skovanimi glavicami. Inv. št. 1889. Tab. 5, 1. 2.

Leta 1887 je poslal v Naravoslovni muzej na Dunaju J. Pečnik naslednje najdbe, ki naj bi izvirale iz Bohinjske Bistrice (po podatkih inventarne knjige Naravoslovnega muzeja na Dunaju). Pravilno najdišče bo očitno Ajdovski gradec.

Sl. — Abb. 2. Ajdovski gradec v Bohinju (izkopavanje — Ausgrabung W. Schmid)

1. Železna sekira na uho. Inv. št. 28414. Tab. 5, 4.

2. Železen nož. Rezilo je rahlo zavihano nazaj, rezilni list je dvakrat preluknjan, v eni luknjici še tiči zakovica. Inv. št. 28415. Tab. 5, 5.

3. Fragment certoške fibule. Greben loka je ornamentiran s prečnimi zarezi-cami, ob straneh z dvema koncentričnima polkrogoma. Inv. št. 28416. Tab. 2, 23.

4. Fragmenti železne žice ovalnega preseka, deloma uvite. Inv. št. 28417. Tab. 5, 5. 7.

5. Bronast zvonček. Inv. št. 28418. Tab. 2, 16.

Končno poznamo še gradivo iz izkopavanja W. Schmida, ki je kopal na Ajdovskem gradu od 10. 8. do 24. 8. 1936. Naše poročilo o Schmidovem izkopavanju se naslanja na Schmidove originalne zapiske, ki jih hrani Joanneum v Gradcu,⁷ in na gradivo, ki ga hrani Narodni muzej v Ljubljani. Ob gradivu, ki ga hrani iz izkopavanja Narodni muzej, so bili ohranjeni še originalni Schmidovi listki, po katerih se je dalo gradivo dobro dodeliti posameznim hišam in je tako danes tudi inventarizirano. Schmidovi zapiski so drobna opazovanja, zapisana ob samem izkopavanju, pomagalo za avtorjev spomin, nas pa seveda le prepogosto puščajo v zagati, posebej še, ker jih včasih nismo znali v celoti razbrati. O izkopavanju obstoji tudi načrt, ki ga je napravil prof. ing. Černjač in ki je bil objavljen v Slovincu dne 22. 8. 1937. Po njem je tudi naša slika 2. Zal se iz kopije ne da razbrati vsi podatki, original pa je danes izgubljen. Na podlagi Schmidovih zapiskov in ohranjenega gradiva vidimo, da je Schmid izkopal 9 objektov, ki jih opredeljuje kot hiše, kovačnice in topilnice.

Na sam začetek opisa Schmidovega izkopavanja moramo pritegniti nekatere splošne podatke. Vsi objekti, ki jih je izkopal Schmid, so ležali neposredno pod rušo, tudi že 10–15 cm pod njo. Tako ni govora o stratigrafiji, gradivo moramo imeti za dokaj muhast izbor, ki pač daje sliko o splošni situaciji, ni pa uporabno za kronološka razmišljanja. Zato tudi nismo našega gradiva objavili na tabelah ločeno, ampak kot enoto, ki naj prikaže celoto.⁸ V naš izbor smo zelo skromno vključili keramiko, ker bi risbe oziroma fotografije skromno ohranjenih fragmentov premalo povedale. Največ pove še izdelava, po kateri prevladuje halštatska keramika, le v enem fragmentu je ohranjena tipična latenska grafitirana keramika (tab. 2, 14), toda tudi ta se druží z običajno keramiko »halštatske« izdelave. Presenetljivo je, da pri Schmidovih izkopavanjih ni prišla na dan nobena tipična rimska keramika (to poudarja že sam Schmid v svojih zapiskih), niti v nasprotju s prejšnjimi najdbami, nobeni rimski novci. Kovinsko gradivo bo najbrž že v večji meri rimskodobno, težko ga pa ločimo od poznolatskega. Zaradi stratigrafske situacije je razumljivo, da se je starejše gradivo ohranilo le v manjši meri in po naključju. Pri opisu objektov sprejemamo v celoti Schmidove oznake in tolmačenja, ne da bi se spuščali v kritiko. Prav tako sta obseg in vsebina našega opisa bistveno odvisna od Schmidove podloge.

Hiša I. Temelji hiše se niso dali ugotoviti. Med gradivom je omeniti fragment bronaste trakaste žice (tab. 3, 2), peresje železne, najbrž poznolatske fibule (tab. 4, 9), 3 železne fragmente nedoločljivih predmetov, fragment glinastega obroča, precej »halštatske« keramike, žlindre, hišnega lepa, kosti domačih živali.

Hiša II. Veliki prostor, skalnato dno je deloma zglačeno, vendar štrle iz njega tudi naravne skale. Schmid omenja (v tej ali ob tej hiši?) tri 25–40 cm globoke jame premera ca. 70 cm, ki jih običajno tolmači kot

⁷ Zapiske mi je dal ljubeznivo na razpolago dr. W. Modrijan, za kar se mu tudi na tem mestu lepo zahvaljujem.

⁸ Z navedbo v tekstu kataloga lahko vendarle vsak dobi tudi porazdelitev gradiva po hišah. Ponovno pa je potrebno poudariti, da je istočasna prisotnost halštatskega in poznolatskega gradiva v isti hiši zaradi stratigrafske situacije brez kronološkega pomena.

topilnice. Najdbe so skromne: fragment železnega predmeta (tab. 4, 11), železna žlindra in mnogo govejih kosti.

Hiša III. Zahodna podolgovata polovica tal je bila umetno zglajena, vzhodna predstavlja naravno dno, ki je bilo na tem predelu ravno. Tudi v zvezi s to hišo omenja Schmid 5 v skalo vsekanih jam, 22–34 cm globokih, velikosti od 45×60 do 100×45 oziroma 70×90 cm, ne da bi posebej označil njihov pomen. Od najdb imamo le en železen fragment, žlindro in živalske kosti.

Hiša IV. Orientirana na jug. Na spodnjem, zahodnem delu je ležala hiša 10 do 20 cm pod rušo, proti hribu je bilo skalnato dno izravnano, tako da je bilo na vzhodu vglobljeno v hrib do 50 cm. Za severno steno omenja Schmid podzidek iz lomljenega kamna. Ob vzhodni strani je ugotovil ležišče, 1,50 m široko in 3 m dolgo, 40 cm visoko, zgrajeno iz velikih kamnov. Na južni strani je bilo ognjišče.

Najdbe: Železen nož (tab. 4, 14), fragment ustja keramike iz grafitirane gline (tab. 2, 14), običajna keramika, žlindra in kosti. Po Schmidovih zapiskih je bilo najdeno v hiši IV tudi gradivo, ki ga ni med ohranjenim gradivom: certoška fibula, železno dleto, bronast ključ.

Hiša V. Zgrajena podobno kot hiša IV. Podzidek iz suhega zidu je bil na jugu ohranjen do višine 40 cm, na vzhodni strani pa so bila tla vsekana v hrib. Tudi v tej hiši omenja Schmid ležišče, 2 m dolgo in 1–1,20 m široko, ki so ga postavili na vzhodni strani hiše. Na severni steni je bilo 1,6 m dolgo in 1 m široko ognjišče. Zgrajeno je bilo iz velikih kamnov, naloženih 32 cm visoko. Naravno skalo ob ognjišču, 70×75 veliko in 60 cm visoko, tolmači Schmid kot sedež.

Najdbe: železen okov kopja (tab. 3, 10), železno dleto (tab. 3, 9), 2 fragmenta železne trakaste pločevine, 2 železna žeblja (tab. 4, 16–17). Keramika, hišni lep, železna žlindra in živalske kosti.

Hiša VI. Objekt tolmači Schmid kot kovačnico. Leseno ohišje naj bi stalo deloma v vglobljenem, posebej za to prirejenem dnu, deloma na naravnih skalnatih blokih, deloma pa na suhozidni podlagi. V sredini je bilo ognjišče, 50 cm široko, 110–115 cm dolgo in 20–25 cm vglobljeno v naravno skalo. Ves objekt je ležal 10–15 cm pod rušo.

Najdbe: železen okov kopja (tab. 3, 3), 2 železni dleti (tab. 3, 7–8), precej ostankov železne žice, fragment bronastega peresja neke samostrelne fibule (tab. 4, 4), železno peresje podobne fibule (tab. 4, 5), kamnit nožič iz kvarcita (tab. 2, 17), fragment keramike iz sive gline, ornamentiran z vzorci črtami (tab. 2, 18), fragmenti keramike atipičnih oblik iz sive gline, deloma tudi rdečih z glajeno površino. Nekateri sodijo k posodam na nogi estenskega tipa. Nekaj keramike je tudi srednjeveške oziroma recentne. 2 fragmenta glinastega obroča. Hišni lep, železna žlindra, živalske kosti.

Hiša VII. Tla hiše so bila na hriboviti strani do 20 cm vkopana v breg. Nekatere naravne skale naj bi pustili za podlogo lesene konstrukcije. Na severni steni je bilo 3,7 m dolgo in 1,7 m široko ležišče.

Najdbe: železen žebelj (tab. 3, 11), železna žica in okovi. Fragmenti keramike, tako finejše rdeče kot grobe sive, nekaj tudi novejše. Glinasti obroči v fragmentih. Hišni lep, žlindra, živalske kosti.

Hiša VIII. Kovačnica. Dno hiše je bilo le slabo zglajeno in zravnano. Leseno ogrodje je stalo na podzidku iz suhega kamenja. V tej sredini je

stalo trikotno ognjišče ($1,3 \times 1$ m), ob njem naj bi prirejena naravna skala bila za sedež.

Najdbe: 2 železna žeblja, fragment bronaste žice, trakasto izkovan in zakrivljen (fragment ročaja neke situle? — tab. 4, 15), fragment pravokotno skovane železne trakaste žice, fragment dleta ali šila, fragment železne trakaste pločevine, fragment železne ataše (tab. 4, 7), fragmenti keramike (med njimi tab. 2, 13, 19—20). Hišni lep, žlindra, živalske kosti.

Hiša IX. (poleg kovačnice VI). Brez ugotovljenega tlorisa. Najdbe: fragment peresja in igle bronaste fibule (tab. 4, 3), ob fragmentih tudi deformirana glavica (glavica certoške fibule?), železni ročaj neke manjše posodice z uvihanimi konci (tab. 4, 6). Železna ataša (?) iz žice okroglega, deloma pravokotnega preseka, na eni strani razširjena v cevasto zanko, na drugi trikotniško s podaljškom (tab. 3, 1). Fragment železne nožnice latenskega meča (tab. 3, 5), fragmenti železne žice, dva fragmenta glinastega obroča (tab. 2, 22), fragmenti keramike grobe izdelave.

Poleg opisanih objektov omenja Schmid še »klavnico« ob jugovzhodnem rimskem stolpu, pač na podlagi številnih živalskih kosti, najdenih na omejenem področju. Nekatere najdbe niso iz opisanih objektov.

2. *Bled*. Pri gradnji sedanjega mestnega kopališča je bila najdena fibula zgodnjelatenske sheme (tab. 8, 10).⁹ Po ustnem izročilu naj bi bila najdena v žganem grobu.

Na Pecovci je bil najden fragmentiran železen latenski meč (tab. 8, 9).¹⁰ Naključna najdba.

Koliko smemo videti poznolatsko gradivo tudi med gradivom, ki je bilo najdeno v sipu gomile »na Seliščih«,¹¹ ni popolnoma jasno. Ena izmed obeh fibul, ki ju prinaša A. Müllner,¹² bi utegnila soditi v ta čas. Presoja je težka, ker fibula ni ohranjena in moramo presojati le po Müllnerjevi skici. Glavnina gradiva je bila očitno halštatska, Müllner pa omenja tudi rimsko gradivo; za rimsko ima tudi že omenjeno fibulo poznolatske sheme.

3. *Jereka v Bohinju*. Na hribu južno od vasi, znane pod imenom Dunaj (glej prilogo), je raziskoval Windischgrätz leta 1888 in 1889,¹³ drugič Schmid leta 1937 in končno leta 1957 in 1959 Narodni muzej v Ljubljani in Mestni muzej v Kranju.¹⁴ Leta 1957 sta bila odkrita dva halštatska grobova, ki sodita k naselbini na Dunaju.

Na tem mestu podrobneje objavljamo le najdbe s samega Dunaja, vendar brez numizmatike in zgodnj srednjeveškega gradiva. Poznolatsko in rimsko gradivo le težko razločujemo.

Za Windischgrätz so kopali leta 1888 in 1889 predvsem na južnem delu zgornjega platoja. Najdbe je Windischgrätz podaril muzejem v Ljubljani, na Dunaju in Gradcu. Na tem mestu objavljamo ljubljanske in dunajske;

⁹ S. Gabrovec, Prazgod. Bled (1960) 7. Tab. 2, 1; 32, 3.

¹⁰ Našel ga je v svojih šolskih letih akademik prof. J. Plemelj (po osebnem podatku). A. Müllner, Argo 3, 1894, 119 s. S. Gabrovec, o. c., 15 s.

¹¹ A. Müllner, Argo 3, 1894, 117 ss. S. Gabrovec, Prazgod. Bled (1960) 12 s.

¹² O. c., tab. 10, 21.

¹³ A. Müllner, Argo 4, 1895, 66 s.

¹⁴ Leta 1957 je Narodni muzej izvedel topografijo bohinjskega kota in ob tej priliki odkopal 2 halštatska grobova, ki sodita k naselju na Dunaju. Neobjavljeno. Za izkopavanje 1959 glej Varstvo spomenikov 7, 1958—1959, 323 ss.

Joanneum v Gradcu hrani le še tri votivne pluge in črtala, gradivo torej, ki je dobro poznano že v muzejih v Ljubljani in Dunaju.

Iz Windischgrätzovega izkopavanja omenimo predvsem miniaturne železne pluge (tab. 1, 1—7; primerki tab. 1, 1—4 so iz Narodnega muzeja, tab. 1, 5—7 iz Naravoslovnega; primerek tab. 1, 8 je iz izkopavanja 1959), železna črtala (tab. 1, 9—12, 14—16), železne žeblje (tab. 1, 17—21, 29—30), železne nože (tab. 1, 22—24; 2, 1—2, 4—9), železen prstan (tab. 2, 10); predmete tab. 1, 25—28 je inventariziral M. Hoernes kot železne strelice, opredelitev pa ni najbolj zanesljiva in prepričljiva. Morda imamo tudi v teh kosih opravlja s kakim orodjem ali pa miniaturnimi predmeti votivnega pomena kot v primeru lemežev in črtal.

12. avgusta 1937 je izkopal Schmid pod najvišjim platojem Dunaja 5,70 m dolgo in 3,90—4,10 m široko hišo. V njej je bilo 1 m dolgo in 60 cm široko ognjišče, zgrajeno iz lomljenega kamna in ohranjeno do višine 30 cm. Tla okoli ognjišča so bila rdeče žgana. Poleg ognjišča omenja Schmid tudi ležišče, prav tako iz lomljenega kamna, višine 30 cm. Severozahodni ogel hiše je bil že podrt, zahodna stran je bila deloma naslonjena na živo skalo. Vzhodna stena pa je bila še 40 cm visoka in naj bi imela 70 cm širok vhod. Ob njem je bil sedež (17 × 48 × 33 cm).

Od najdb se je ohranila certoška fibula (inv. št. P. 10323, tab. 2, 11), bronast prstan (inv. št. P. 10324, tab. 2, 12), fragmenti glinastih obročev, fragmenti atipične keramike, železna glavica žeblja oziroma zakovice, konček dvojne bronaste pločevine. Schmid omenja poleg tega še belorumeno stekleno latensko zapestnico in poznolatensko keramiko, kar pa se ni ohranilo.

Na najvišjem platoju Dunaja, ki ga je pri izkopavanju 1959 zajela sonda 1 (glej prilogo), naj bi Schmid odkril tudi topilnice. Omenja 5 topilnic, to je 5 jam, od 12—35 cm globokih, velikosti 35 × 60 do 100 × 70 cm. Sonda teh topilnic ni mogla več identificirati. Vsekakor izhaja tudi iz Schmidovega opisa, da so bile topilnice bolj ali manj naravne jame in da je Schmidova interpretacija teh jam dokaj subjektivna in brez prave dokumentacije.

Manj uspešno je bilo izkopavanje leta 1959. Na tem mestu ni potrebno še enkrat opisovati izvršenega dela, ampak nas zanimajo le rezultati. Sonde so pokazale, da sega na vsem področju Dunaja raščena skala skoraj do površine, le redki so predeli, ki jih prekriva tanjša ali globlja plast ilovice. Obrambnega nasipa ni bilo. Poleg hiše, ki jo je odkril Schmid in ki je bila, sodeč po najdenem gradivu, naseljena od halštatskega pa do poznolatenskega obdobja, nismo sicer, kljub številnim sondam, ugotovili nobenega drugega stanovanjskega objekta, pač pa vsepovsod mnogo žlindre, posebno številno v sondi »Na kovačnici«. V tej sondi smo odkrili tudi železen nož (tab. 2, 8), v sondi 1 pa miniaturne lemež (tab. 1, 8). Druge najdbe so bile izredno skromne: nekaj dosti atipične keramike, po vsem videzu halštatske fakture in nekaj živalskih kosti.

4. *Kranj*. Med 22.—24. avgustom 1959 so pri kopanju nove cestne trase pred vilo Prah, približno na križišču Blejske, Jezerske in Gosposvetske ceste, naleteli na več grobov, katerih gradivo je za Narodni muzej ohranil preparator Herfort. V muzejskem arhivu se je ohranila tudi njegova skica, iz katere je razvidno, da gre za 8 enot, ki bi jih lahko imeli za grobove.

Temu tolmačenju se gradivo ne upira, čeprav nam istočasna poročila dajo slutiti, da izkopavanja niso potekala najbolj strokovno.¹⁵ Grobovi sodijo očitno k skupini grobov, ki so bili spomladi istega leta odkriti na vrtu Prahove vile¹⁶ in smo jih zato tudi združili v enoten kompleks in ga imenovali Kranj-vila Prah, grobovi 1—11. Med pretežno žganimi starohalštatskimi grobovi sta bila najdena tudi dva latenska (grob 10—11).

V grobu 10 (točka 8 po Herfortovem načrtu) imamo 3 železne sulice (tab. 6, 14—16), železno verigo za spenjanje meča (tab. 6, 15), v grobu 11 (pri točki 4 po Herfortovem načrtu) pa le glinasto posodo (tab. 6, 12). Nismo seveda nobenega dokaza, da je bilo v obeh primerih resnično ohranjeno celotno gradivo. Vsekakor gre za naknadne latenske pokope na nekdanjem starohalštatskem pokopališču. Situacija spominja na gomile, kjer prav tako dobimo na robu pogosto tudi latenske grobove.

Druga latenska nekropola je bila na Lajhu, prostoru, ki je postal slaven zaradi poznejše skeletne nekropole iz preseljevanja narodov. Od tu se nam je ohranilo tudi nekaj halštatskega, latenskega in zgodnjerrimskega gradiva, ki očitno sodi k nekropoli iz teh obdobj, ki jo je uničila langobardska nekropola. Sodeč po ohranjenem gradivu, se je nekropola začela v najmlajšem halštatskem obdobju (Ha D 3)¹⁷ in se nadaljevala v latenskem in rimskem (npr. fibula tab. 6, 11). Halštatskega gradiva na tem mestu ne objavljamo¹⁸ (razen primerka certoške fibule tab. 6, 10), pač pa latensko v dosegljivem izboru.

Ohranili sta se nam dve bronasti poznolatenški fibuli (tab. 6, 6—7) in dve močno fragmentirani železni (tab. 6, 8—9). Poleg tega poznamo s tega mesta še dve železni sekiri z enostranskimi uhlji (tab. 6, 4—5).

To še ni vse latensko gradivo, ki ga poznamo iz Kranja. Verjetno sodi v ta čas železna sulica, najdena na Savi (tab. 6, 3).¹⁹ Prav tako moramo računati z latenskim naselbinskim gradivom tudi na prostoru staroslovenske nekropole okoli farne cerkve. Na to nas navaja dokaj slučajni izbor gradiva iz izkopavanj na tem prostoru v letu 1953, ki ga podajamo na tabeli 7. Ker izkopavanje ob farni cerkvi še ni objavljeno, smo želeli na naši tabeli prikazati izbor iz celotnega prazgodovinskega gradiva, ki je bilo tu odkrito. Prikazano gradivo seveda ni v celoti latensko. Nasprotno.

¹⁵ Gorenjec (Kranj) št. 34 z dne 26. 8. 1936, str. 3 piše: Nova ilirska grobišča odkrita. Poleg Prešernove tovarne na Fidru so pred kratkim pričeli razkopavati hribček za teraso nove ceste (...). V torek popoldne so pri kopanju zemlje naleteli na nove grobove. Kamnosek Jeglič Rudolf je obvestil prof. Zontarja. Ker so ljubljanski arheologi in kustosi muzeja sedaj vsi na študijskih potovanjih, je Zontar prosil glavarja dr. Lipovška, naj posreduje pri terenski sekciji, da se delo ustavi. Glavar je sam prišel na lice mesta in vodil nadaljnja odkopavanja. Njegova zasluga je, da so odkopali eno žaro popolnoma nedotaknjeno v premeru 50 cm. V žari se je nahajal pepel, nekaj okraskov in fibul. Žaro so že odnesli v muzej v Ljubljano. Grob se je nahajal med drugimi grobovi in je bil pokrit s ploščo ter nasut z obokom prsti. Pač pa je bila žara zaradi premikanja plasti nekoliko premaknjena. Našli so še nekaj ostankov grobov, toda nobeden ni bil cel. Tudi včeraj so našli nekaj črepinj. Več odkritij se pričakuje pri kopanju terena v smeri proti Prahovi vili.

¹⁶ S. Gabrovec, 900 let Kranja (1960) 11 ss. Tab. 1—3.

¹⁷ Iz tega okvira izpada le slabo ohranjena vozlasta ločna fibula, ki jo z Lajha hrani Naravoslovni muzej na Dunaju (inv. št. 37609).

¹⁸ W. Schmid, Kranj v davini v J. Zontar, Zgodovina mesta Kranja (1939) 4.

¹⁹ R. Ložar, GMDS 11, 1930, 22 s. Fig. 11.

Keramika, kot tab. 7, 17, morda tudi 7, 3—4, 14, pa vsekakor kaže, da gre tudi za latensko gradivo. Tudi ohranjene fibule obsegajo čas od mladohalštatskega obdobja (tab. 7, 28, 33), preko latenskega (tab. 7, 27) do rimskega (tab. 7, 34). Ker gre v naselbini okoli današnje farne cerkve nedvomno za dolgotrajno naselbino in ker je njena ohranjenost zelo skromna, smemo komaj računati, da bomo lahko z gradivom te naselbine reševali probleme latenskega obdobja. Važna pa je vsekakor ugotovitev, da moramo računati tudi z latensko naselitvijo na prostoru okoli današnje farne cerkve.

5. *Ljubljana*. Latenski ostanki v Ljubljani so dokaj skromni in ne pripadajo zaključenemu objektu. Povedo nam le, da je morala biti današnja Ljubljana naseljena tudi v latenskem obdobju in da Rimljani niso našli praznega prostora. Kraj, obseg in način naselitve pa nam ostajajo neznani. Večina gradiva je iz struge Ljubljanice, od koder so tudi naši kosi: železni noži (tab. 8, 2—6, inv. št. P 4832—4836)²⁰ in železna sulica (Mlekuževa zbirka, inv. št. P 10830, tab. 8, 7). Omenimo naj že na tem mestu, da opredelitev teh kosov za latenske ni v vseh primerih zanesljiva, marsikateri kos bi bil lahko že tudi rimski, ne da bi bila ločitev zaradi osamljenosti najdb mogoča. Železen meč (tab. 8, 1) je bil najden v strugi Ljubljanice na Barju (na Volarju).²¹ Tudi v tem primeru pripadnost latenskemu obdobju ni izven dvoma, domnevamo jo lahko le na podlagi tipološke analize.

Železna veriga za spenjanje meča je bila najdena tudi sredi žarnogrobiščne nekropole na dvorišču SAZU,²² kar kaže na to, da prostor tudi pozneje ni popolnoma izgubil svoje funkcije. Tudi pri nadaljevanju izkopavnaj na dvorišču SAZU je prišlo na dan novo latensko gradivo. Cfr. I. Puš, Varstvo spomenikov 10, 1965 (1966) 193.

6. *Lukovica*. Orožniška postaja v Lukovici je poslala leta 1922 v Narodni muzej nekaj železnih latenskih mečev z deloma ohranjenimi nožnicami, ki očitno izvirajo iz grobov, najdenih na območju nekdanje orožniške postaje v Lukovici.²³

7. *Mengeš*. Müllner poroča o najdbi železnega udarnega noža in železne latenske sulice, ki je danes izgubljena.²⁴

V Staretovi drevesnici je izkopal 3. 7. 1939 tri žgane grobove R. Ložar (grobovi 3—5).²⁵ Grobovi sodijo deloma v poznolatski čas, deloma pa že v rimski (tako grob 5). V Kamniškem zborniku smo že obravnavali celotno problematiko tega prostora, tako da na tem mestu zadostuje ugotovitev, da lahko velja naselitev Mengša v poznolatskem obdobju za zanesljivo.

8. *Šmartno v Tuhinjski dolini*. Podatki, po katerih naj bi izhajalo latensko gradivo tudi iz Šmartnega, so dokaj nezanesljivi. Zato na tem mestu le opozorim na objavo v Kamniškem zborniku, kjer je podana tudi problematika (o. c., 103).

²⁰ Halštatsko gradivo (in en latenski kos) iz struge Ljubljanice, ki je bilo inventarizirano skupaj z našim latenskim gradivom, je objavil F. Starè, Zgod. časopis 6—7, 1952—1953, 71 ss.

²¹ A. Müllner, Argo 7, 1899, 151. F. Starè, o. c., 72 ris. 1.

²² F. Starè, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani (1954) 38. 90, tab. 22, 7; 84, 9.

²³ S. Gabrovec, Kamniško ozemlje v prazgodovini. Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 13, 1—4.

²⁴ Argo 6, 1898, 56.

²⁵ S. Gabrovec, Kamniško ozemlje v prazgodovini. O. c., 103, tab. 4 in 5, 1—7.

Končno naj omenim še 6 najdišč keltskih novcev na Gorenjskem: Domžale, Kropa, Ljubljana, Moravče, Radovljica, Šentvid nad Ljubljano,²⁶ ki so skoraj dosledno z mest, ki ne pozna latenskega gradiva. Dokaz več, da je naše poznanje tega obdobja na Gorenjskim močno fragmentarno in da nam vsaka nova najdba lahko ne samo dopolni našo sliko, ampak tudi pomembno spremeni.

Predloženo gradivo nam komaj omogoča poglobljeno analizo, s katero bi lahko reševali vprašanja materialne kulture tega časa. Ugotovljeno stanje pa lahko strnemo v nekaj začasnih dognanj.

Latenska naselja na Gorenjskem rastejo v vseh primerih organsko iz halštatskih osnov. Gre za izrazito kontinuiteto iz halštatskega obdobja. Latenske hiše stoje na istem prostoru in so očitno tudi podobno grajene kot v halštatskem obdobju. Naselitveni prostor je halštatski: višinska naselja tipa halštatskih gradišč. Utrjeni okopi niso ohranjeni oziroma jih sploh ni bilo, kar pa velja seveda v našem primeru tudi za halštatsko obdobje. Tip hiše je halštatski. Očitno gre za »Blockhaus«, torej za kočo zgrajeno iz vodoravnih lesenih brun, zamazanih z ilovico; lesena konstrukcija je stala na kamnitem podstavku, izdelanem iz lomljenega, neobdelanega kamenja, zloženega v suhi tehniki oziroma direktno na živi skali, ki je bila za to posebej obdelana. Hiše so pravokotne, razen ene na Ajdovskem gradcu, ki je trapezna, in merijo po dolžini od 5–7 m in po širini od 4,5–5 m. Tla hiš so bila več ali manj ravna in izravnana. Ker so stale hiše pogosto v bregu, je bila skala hriba izsekana in uglajena. Prav tako so neravnemu terenu prilagojeni stenski podstavki hiše (Sockel). Na sprednjem nižjem robu ima hiša podstavek iz lomljenega kamenja, ki je bil v nekaterih primerih po Schmidovih podatkih ohranjen tudi do 40 cm visoko, na višji zadnji stranici, ki je segala v breg, pa je temelj pogosto usekan v skalnat teren in je nižji od tal stavbe. Schmid pogosto omenja, da so za podstavek pustili tudi naravno skalo v terenu. Hiše si moramo predstavljati lesene, podobno kot na Vačah, kjer je Schmid tudi podrobneje razložil svoje predstave o halštatskih naselbinskih objektih.²⁷ Vz dolž sten Schmid pogosto omenja ostanke hišnega lepa, ki je dokaj pogost tudi v ohranjenem gradivu. Pač pa ni bilo ohranjenih nobenih ostankov lesene konstrukcije, kar si lahko razložimo s plitvo kulturno plastjo. Vsekakor bohinjska izkopavanja ne dajo nobenih novih podatkov za stavbne konstrukcije. Deloma gre to vsekakor tudi na račun pomanjkljivo ohranjene dokumentacije, še bolj pa na račun skromne kulturne plasti. Po Schmidovih zapiskih sodeč, so imele hiše en sam prostor. V njem je bilo ognjišče, ki je bilo običajno dvignjeno od tal in zloženo iz lomljenega kamenja. Le v enem primeru je bilo vglobljeno. Oblike je bilo pravokotne, dolgo do 2,50 m, običajno pa 1–1,5 m. V hišah omenja Schmid tudi ležišča, ki naj bi bila dvignjena do 40 cm od tal in dolga do 3 m in široka do 1,5 m. Za ležišča so pustili enostavno naravno skalo, ki so jo v ta namen ugladili in izravnali, lahko pa so bila izdelana iz lomljenega kamenja. V strmem terenu so naravno skalo tudi priredili za sedež.

²⁶ W. Schmid, Die Keltenmünzen des Rudolfinums. Landesmuseum in Laibach Bericht für das Jahr 1906 (1907) 38 s. K. Pink, WPZ 24, 1937, 50. 61.

²⁷ W. Schmid, GMDS 20, 1939, 96 ss.

Za Ajdovski gradec omenja Schmid, da so stale hiše na prisojni zahodni strani, v nasprotju s kovačnicami in topilnicami, ki so stale tudi drugod. Po Schmidovih zapiskih imajo hiše poleg ognjišča tudi že opisana ležišča, hiše kovačev teh nimajo, topilnice pa imajo po več topilnih jam. Po Schmidovem opisu so ovalne oblike, ki imajo v premeru 70 do 100 cm in so ca. 30 cm globoko vsekana v skalnata tla. V jamah je Schmid našel žganino, kose železa, posamezne črepinje, žeblje in seveda mnogo žlindre.

Iz Schmidovih zapiskov in ohranjenega gradiva vsekakor lahko dobimo le približno predstavo o tem, kar je Schmid v Bohinju odkopal. Predstava ustreza približno sliki, ki jo dobimo ob vseh drugih Schmidovih poročilih o naselbinskih objektih. Ohranjenost gotovo ni bila dobra, saj so hiše stale komaj 10 do 30 cm pod rušo. Problemov stavbarstva, strukture topilnic in kovačnic ob Schmidovih izkopavanjih prav tako ne moremo načenjati, za to so bila izkopavanja tudi premalo sistematična. Zaradi pomanjkanja dokumentacije tudi ne moremo načenjati kritike Schmidovih ugotovitev, ki jih lahko presojamo le po večji ali manjši notranji verjetnosti. Schmidova delitev stavbnih objektov na Ajdovskem gradu v hiše, kovačnice in topilnice je v podrobnostih gotovo nejasna in nezadostno dokumentirana, vendar o tem, da se je na vseh bohinjskih najdiščih na široko pridobivalo in predelovalo železo od halštatskega časa dalje, ne more biti nobenega dvoma. Zelo velika količina železnega bobovca in železne žlindre, ki jo je Schmid pri svojih izkopavanjih odkril, nam to zanesljivo dokazuje. Koliko pa Schmidova delitev odkopanih objektov v hiše, kovačnice in topilnice lahko suponira že izoblikovanje posameznih obrti in stanovske delitve dela, je seveda dvomno. Poleg tega pa je prav v času, ki ga obsegajo bohinjske naselbine, v sociološki diferenciaciji misliti tudi na razvoj in spremembe, ki nam jih dosedanja izkopavanja še ne morejo predočiti.

Po Schmidovih zapiskih in ohranjenem gradivu vidimo, da je ležalo v isti hiši tako halštatsko kot latensko gradivo. Nekateri kosi iz Ajdovskega gradca so tipološko starejši (npr. tab. 2, 17, 18, 15), žal pa premalo izraziti, da bi mogli izvajati zanesljive zaključke o predhalštatski naseljenosti Ajdovskega gradca. Pomešanost raznočasnega gradiva je razumljiva ob dejstvu, da so ležale izkopane hiše komaj 10–20 cm pod rušo. Podrobnejših kronoloških študij in opazovanj na Schmidova izkopavanja torej ne moremo navezati. Važna je ugotovitev, da žive naselbine, očitno brez kake nasilne prekinitve, iz halštatskega časa v poznolatenški, in kakor nam govorijo še pred Schmidovimi izkopavanji znane najdbe,²⁸ pač še tudi v rimski. O podrobnostih v življenju teh treh kulturnih obdobj in o kulturnih premikih pa nam Schmidova izkopavanja v tej obliki ne morejo ničesar povedati. Grobovi, ki sodijo k naselbinam, imajo običajno tudi starejše gradivo, kot ga lahko izkaže naselbina. To nas ne sme presenetiti in gre na rovaš le deloma izkopanih naselbinskih kompleksov, ki nam poleg tega zaradi plitvo ohranjenih kulturnih plasti in kontinuitete naseljenosti tudi niso mogle ohraniti sledov najstarejše naseljenosti. Vsekakor iz Schmidovih podatkov, da se dobi v isti stavbi tako mladohalštatsko kot poznolatenško gradivo, ne smemo že sklepati, da je bilo obojno gradivo tudi istočasno

²⁸ V. v. Morlot, *Jahrbuch d. Geol. Reichsanstalt* 1, 1850, 199 ss. M. Hoernes, *MAGW* 18, 1888 [87] za Ajdovski gradec. A. Müllner, *Argo* 4, 1895, 66 za Dunaj pri Jereki.

v uporabi. Tudi stavbnogodovinsko nam omenjeni podatki ne dokazujejo istega tipa hiše skozi ves čas poselitve, čeprav je verjetno, da se tip hiše dejansko ni bistveno spreminjal. Na Ajdovskem gradcu je bilo odkopanih največ objektov, pa vendar niti za enega ne moremo reči, da bi sodil le v eno določeno obdobje. V skromnih ostankih stavb ne moremo videti nobenega razvoja in sprememb. Tako za Ajdovski gradec kot za Dunaj pri Jereki smemo reči le, da je začetek naseljenosti izpričan od mladohalštatske dobe dalje in da traja preko latenske v rimsko. Za kakršnokoli spremembo prebivalstva na naših najdiščih nimamo nobenega dokaza; pretežno halštatska keramika prevladuje skozi vso dobo trajanja hiš, ki jih je izkopal W. Schmid. Razen nekaj tipične grafitirane poznolatske keramike, latenske, delane na kolovrat, skoraj ne poznamo.

Prav tako je pričevanje grobov skromno. Poznamo le dva zaključena grobova iz Kranja in tri iz Mengša, pa tudi pri teh so opazovanja in podatki več kot skromni. En podatek se zdi zanesljiv: v vseh primerih gre za žgane grobove. Značilno je, da najboljše poznani latenski naselbini, Ajdovski gradec in Dunaj pri Jereki, nista dali doslej nikakih latenskih grobov. Prav tako je presenetljivo, da uničena nekropola pod langobardsko nekropolo v Kranju izkazuje le mladohalštatsko in poznolatsko oziroma že rimsko gradivo, ne pa srednjelatskega. Nasprotno pa imamo na področju vile Prah le srednjelatska grobova.²⁹ Prvo opažanje, da nam manjkajo latenski grobovi, čeprav vemo, da je bilo pripadajoče naselje obljudeno tudi v latenski dobi, je dokaj splošno. Prav tako je dokaj pogosto, da so latenske nekropole pravega keltskega tipa (mokronoški horizont)³⁰ omejene le na srednjelatsko obdobje v nasprotju z grobovi japonskega in idrijskega horizonta. Nasprotno pa kaže naselbinsko gradivo na naših latenskih gradiščih pretežno poznolatski značaj brez srednjelatskih značilnosti. Zaradi pomanjkanja solidnih raziskav pa smemo komaj več kot le opozoriti na ta opažanja.³¹

Zaključenih celot v gorenjskem gradivu, ki je že samo po sebi skromno, skoraj ne poznamo. Od grobnih najdb pripada grob 10 iz Kranja-vila Prah (tab. 6, 13—16) pač enemu grobu, posoda iz groba 11 (tab. 6, 12) je osamljena. Prav tako so znani trije zaključeni grobovi iz Mengša, od katerih pa je vsaj eden že rimskodoben. Naselbinske najdbe z Ajdovskega gradca in Dunaja pri Jereki zaradi že navedenih vzrokov ne moremo imeti za zaključene, kljub temu da so bile izkopane ločeno po posameznih objektih.

Med gradivom imamo več mečev — Bled (tab. 8, 9), Lukovica (Kamniški zbornik, (tab. 13, 1—4), fragment nožnice z Ajdovskega gradca (tab. 3, 5). Vsi so ohranjeni fragmentarno (konice manjkajo) in jih tipološko podrobneje ne moremo opredeliti. Lahko bi bili tako srednje kot poznolatski. Pri enem kosu iz Lukovice (Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 13, 1) je stopničasto

²⁹ Posoda tab. 6, 10, ki smo jo šteli kot grob 11 (Kranj — vila Prah) bi bila lahko seveda tudi poznolatska. Kljub temu je značaj obeh nekropol — vila Prah in Na Lajhu, vidno različen, kolikor smemo seveda presoati po slabo ohranjenem gradivu.

³⁰ Cfr. našo razpravo Srednjelatsko obdobje v Sloveniji v tej številki Arh. vestnika.

³¹ S. Pahič, Keltske najdbe v Podravju, v tej številki Arh. vestnika, misli, da so keltski priseljenci posedli ravnino od Dravi, na višinskih postojankah pa je še naprej prebivalo staro prebivalstvo.

oblikovanje vratu meča gotovo mlajša komponenta, kot kaže podobno oblikovani vrat iz Vorderberga in Stutterna.³² Omenjena meča sta bila najdena skupaj z bojnim nožem z obročastim zaključkom na ročaju, kar je pri tej vrsti noža mlajši element.

V enem primeru (tab. 6, 13) je bila najdena tudi železna veriga za pripenjanje meča. Izdelana je bila iz skovanih spletenih členov. Običajno sestoji iz dveh delov, od katerih se eden končuje v zanko (kot naš primer), drugi pa v kaveljčku. Nasproti neutemeljenim trditvam, ki so v tej verigi videle germansko značilnost,³³ je J. Filip dokazal, da je železna veriga tega tipa tipično keltska in da sovпада s prostorom keltske naselitve.³⁴ Filipov seznam najdišč lahko še znatno dopolnimo ne samo s kranjskim primerkom, ampak tudi z Mokronogom, Forminom in nekaterimi podonavskimi najdišči.³⁵ Kronološko je tip verige značilen za srednji laten, le deloma ga poznamo še tudi v kasnem (horizont keltskih oppida po Filipu).³⁶

V popolnoma drugo področje nas vodi enorezni ukrivljeni meč (tab. 8, 1), ki je bil najden v strugi Ljubljanice na Barju. V nasprotju z dolgim keltskim mečem je to orožje zahodnih balkanskih Ilirov in so ga na našem področju zadržali še tudi v latenski dobi predvsem Japodi.³⁷ Tudi primerki iz Ljubljanice si moramo razlagati z vplivom Japodov, pri tem pa velja isto, kar za keltske latenske meče; kot ne more posamezen keltski meč že dokazati prisotnost Kelto, tako tudi ukrivljeni enorezni meč iz Ljubljanice še ni dokaz za prisotnost Japodov na tem področju. Zanimivo pa je, da govori U. Kahrstedt³⁸ na podlagi pisanih virov o premiku Japodov proti severu v drugem stoletju. Zveza je zanimiva, vendar z arheološke strani še vedno nezanesljivo podprta; za gotovost tudi meč iz Ljubljanice še ne zadostuje.

Tipološko je meč iz Ljubljanice kasen in ga smemo postaviti v latensko obdobje, iz zaključnih najdb pa taka časovna opredelitev še ni jasno dokazana. Začetek te vrste orožja pa je brez dvoma starejši in njegov izvor še neproučen. Staretovo karto razširjenosti je treba še znatno razširiti; vanjo je treba vključiti še Picenum³⁹ na zahodu in vzhodno Podonavje.⁴⁰

Železne sulice med našim latenskim gradivom (Kranj-vila Prah, tab. 6, 14–16) so vrbnolistnega tipa in jih najpogosteje srečamo prav v horizontu

³² H. Müller-Karpe, *Carinthia* 1, 141, 1951, 622 ss.

³³ J. Caspart, *WPZ* 16, 1929, 40 ss. W. Jenny, *PZ* 25, 1952, 246 s.

³⁴ Keltové ve střední Evropě (1956) 170.

³⁵ A. Müllner, *Typische Formen T. 40* (Mokronog); A. Smodič, *ČZN* 35, 1940, 6 sl. 1, 2 (Formin). Čfr. S. Gabrovec, 900 let Kranja (1960) 23, karta 6 kaže razširjenost mečeve verige našega tipa.

³⁶ Npr. Manching, W. Krämer, *Germania* 30, 1952, 350.

³⁷ E. Sprockhoff v Ebert, *RL* 11, 454 s. s. v. Schwert. F. Stare, *AV* 4, 1953, 203 s. s karto razširjenosti. Za ljubljanski primer imamo predvsem dobre paralele v Šmihelu pri Postojni. M. Hoernes, *MAGW* 18, 1888, 230 ss. Taf. 4, 4–6 (z obravnavo tega tipa meča).

³⁸ Studien zur politischen und Wirtschafts-Geschichte der Ost und Zentralalpen vor Augustus. Nachrichten von der Ges. d. Wiss. zu Göttingen. Phil.-Hist. Cl. 1927, 1 ss.

³⁹ V. Dumitrescu, *L'età del ferro nel Piceno* (1929) 29 ss.

⁴⁰ D. Berciu-E. Comsa, *Materiale si Cercetari archeologice* 2, 1956, 324, fig. 53, 3; fig. 60, 1; fig. 95, 2. 5; fig. 126, 1. 2. Glej tudi B. Čović, *Glasnik* (Sarajevo) 14, 1959, 76 s. Od balkanskih mečev je treba ločiti grške: A. Cermanović, *Vesnik* (Beograd) 4, 1957, 74 ss.

mečevih verig iz sploščene žice,⁴¹ kakršna je bila najdena tudi v našem grobu iz Kranja. Lahko so tako srednje kot poznolatske, vendar je poglaviti čas njihove razširjenosti drugo stoletje. Od raznolike skale halštatskih sulic pa je težko zanesljivo ločiti tovrstno latensko gradivo, razen v izrazitih primerih širokolistnatih sulic. Tako za drugo sulico iz Kranja (tab. 6,3) le težko zanesljivo sodimo, da bi bila latenska, kot to misli R. Ložar.⁴² Podobno je tudi z okovi za kopje, ki so bili najdeni na Ajdovskem gradu (tab. 5, 3. 10; 4, 13).

Bolj zanimivi so latenski bojni noži. Dva sta bila najdena v Mengšu (Kamniški zbornik 10, 1963, tab. 6, 1 in 4, 4) in trije v strugi Ljubljanice (tab. 8, 2. 3. 6). Vsi primerki so kasni in stoje tipološko že prav na koncu razvoja keltskega bojnega noža, ki ga najdemo prvič že v zgodnjem latenu.⁴³ Nadaljnjo stopnjo razvoja nam kažejo primerki iz Mokronoga, Formina, Förka.⁴⁴ Razširjeni ročaj zgodnjelatskega tipa je okrnel v plastični okrogli zaključek, še pozneje pa se je nož zaključil v obroček. Šele po tej stopnji razvoja nastopijo naši noži. Prej okrogli ročaj postaja ploščat in prejšnji obroček na ročaju se je ohranil kot luknjica v ročaju. V zadnjem razvoju pa zakrni tudi ta in dobimo na koncu ročaja ponovno obroček, ki pa ni več sklenjen. Oba zadnja tipa,⁴⁵ kot ju poznamo v Mengšu, stojita že prav na koncu latenskega razvoja in sodita v drugo polovico prvega stoletja, najdemo pa jih še tudi v rimskem obdobju. Predvsem primerki iz struge Ljubljanice (tab. 8, 2. 3. 6), kjer je izginil že tudi ostri prehod med ročajem in rezilom, so verjetneje že rimskodobni, kot kažejo podobni noži iz rimskodobne nekropole v Bobovku pri Kranju.⁴⁶ Tu podani tipološki razvoj dobro potrjujejo tudi sklenjene najdbe. Na vsem prostoru južno-vzhodnih Alp je ta tip noža po prihodu Keltov splošno sprejet in dokaj razširjen.⁴⁷

Podobno lahko rečemo tudi za druge nože iz struge Ljubljanice (tab. 8, 4. 5). Tipološko sodijo v poznolatski horizont, kot nam kažejo koroški in mokronoški primerki,⁴⁸ dobimo jih pa še prav tako lahko tudi v rimskem času.⁴⁹

Med sekirami imamo dva tipa: uhato sekiro z Ajdovskega gradca (tab. 5, 4) in enostranski plavutasti tip sekire iz Kranja (tab. 6, 4. 5). Prva nastopi že v mladohalštatskem obdobju (Ha D 3), kjer jo dobimo skupaj

⁴¹ J. Filip, l. c., 166. Pri nas predvsem Formin, A. Smodič, ČZN 35, 1940, ris. 5.

⁴² GMDS 11, 1930, 22 s. Še težje je to trditi za ostali dve sulici (Tab. 6, 1—2) iz Kranja — Rangusov vrt.

⁴³ J. Filip, l. c., 174 in T. 12, 6. 8. Primerjaj tudi nože v Hallstattu: K. Kromer, Hallstatt T. 189, 1; 199, 4 idr.

⁴⁴ A. Smodič, l. c., ris. 3, 15—18 (Formin), A. Müllner, Typische Formen 41, 1—3. H. Müller-Karpe, l. c., Abb. 9, 8.

⁴⁵ V kasnolatskem depotu iz Kolina najdemo oba tipa skupaj. J. Filip, l. c. Tab. 121, 5.

⁴⁶ P. Petru in A. Valič, AV 9—10, 1958—1959, tab. 12, 1; 13, 1. 3. Cfr. tudi P. Petru, Latenoidni enorezni noži iz rimske nekropole v Bobovku pri Kranju. Vesnik (Beograd) 5, 1958, 265 ss.

⁴⁷ H. Müller-Karpe, l. c., 659 ss.

⁴⁸ H. Müller-Karpe, l. c. Abb. 8, 3 in 10, 3.

⁴⁹ Npr. Verd pri Vrhniki: P. Petru-V. Šribar AV 7, 1956, 297 s., T. 1, 6.

z najmlajšimi variantami certoških fibul.⁵⁰ Značilno je, da jo pogosto dobimo prav v nekropolah, ki se iz najmlajše halštatske stopnje (Ha D 3) nadaljujejo še tudi v polni latenski čas.⁵¹ Brez dvoma ostane sekira tega tipa še tudi v latenskem času v uporabi⁵² in predstavlja posebnost jugovzhodnoalpskega področja. Predvsem v grobovih predstavlja sekira izrazito nadaljevanje halštatske tradicije, v tipično keltskih grobovih je sicer sekira popolnoma neznana.⁵³

Podobno velja tudi za preprosto plavutasto sekiro. V obliki, ki jo poznamo iz Kranja (tab. 6, 4. 5), je brez dvoma južnovzhodna alpska posebnost, ki se je razvila iz običajne halštatske plavutaste sekire. To nam zelo dobro kaže Idrija ob Bači in Reka pri Cerknem,⁵⁴ kjer dobimo v starejšem delu nekropole še sekire v halštatski obliki, pozneje pa v latenski z enostranskimi plavutmi. Enostranske plavuti se uveljavijo predvsem v kasnem latenu in niso omejene le na sekire. Na drugem ozemlju, predvsem v keltskih oppidih, je naš tip sekire v nekaj spremenjeni obliki (predvsem kot orodje!) sicer prav tako znan, vendar ne iz grobov, ampak iz naselij in depojev.⁵⁵ Tej obliki ustreza tudi sekira iz struge Ljubljance (tab. 8, 8).

Podobno velja tudi za druga orodja (dleta, svedre tab. 3, 7—9; 4, 12) z Ajdovskega gradca. Kolikor jih moremo tipološko razločevati, so njihova domovina južnovzhodne Alpe, v bolj ali manj podobni obliki pa jih poznamo tudi iz keltskih oppida. Značilno je, da se v kasnem latenu razvije velika množina orodja — pri tem je za celo vrsto novosti iskati nastanek v jugovzhodnih Alpah, oziroma govorjeno politično, v Noriku, — ki je z rimsko zasedbo še v celoti ostalo v veljavi.

Gorenjske latenske fibule lahko uvrstimo v vse časovne stopnje. Po svoji shemi je še zgodnjelatenska fibula, ki je bila najdena na Bledu (tab. 8, 10). Noga sicer ni ohranjena, vendar je tip zelo jasno določen. Podolžno preklani lok je bil izpolnjen z emajlom ali podobno snovjo, prav tako okrogli zaključek noge, ki se pogosto končuje v obliki antropomorfne glavice (v našem primeru noga ni ohranjena). Fibula je domača v notranjealpskih predelih, kjer jo dobimo posebno pogosto v Ticinu.⁵⁶ To velja še posebej za tip, kot je bil najden tudi na Bledu, kjer je podolžno preklani lok na obeh straneh ornamentiran s prečnimi kanelurami. Ta prečni ornament je lahko še znatno močnejše izoblikovan, kot nam kaže primerek

⁵⁰ Magdalenska gora: S. Gabrovec AV 15—16, 1965, tab. 17 (grob z negovsko čelado!). Mnogo gradiva je nepublikiranega v Narodnem muzeju v Ljubljani.

⁵¹ Tako npr. Valična vas — Narodni muzej, Mokronog. Smihel pri Postojni: M. Hoernes, MAGW 18, 1888, 234 s. Taf. 5, 10—14.

⁵² Tako jo pozna Idrija ob Bači še v kasnem latenu, vendar že v nekoliko spremenjeni obliki: J. Szombathy, MPK 1, 1903, fig. 100, 140, 170, 183. Cfr. tudi Mokronog: Srednjelatensko obdobje v Sloveniji v tej številki Arh. vestnika.

⁵³ Izjema bi bil grob iz Manchinga: J. Filip, Keltové, 116, obr. 36. Vendar je sekira iz Manchinga drugega tipa.

⁵⁴ J. Szombathy, MPK 1, 1903, Fig. 28 nasproti Fig. 54, 55 idr. V skladu s kronologijo grobišča prevladuje seveda sekira z enostranskimi plavutmi. Reka pri Cerknem, Naravoslovni muzej na Dunaju, nepublikirano.

⁵⁵ J. Filip, Keltové, Tab. 121, 1. 5.

⁵⁶ Ulrich, Die Gräberfelder in der Umgebung von Bellinzona (1914), Taf. 6, 6. 8; 32, 7; 44, 14—16, 22. 25 idr. W. Krämer, Germania 39, 1961, Taf. 41 in 42. W. Krämer, o. c., omenja 50 fibul naše vrste iz Giubiasca.

tovrstne fibule iz Manchinga.⁵⁷ Domovina blejske fibule bo vsekakor Ticino, od koder je prišla po notranjealpskih poteh tudi v keltsko severno predalpsko predgorje in v Graubünden in Vorarlberg,⁵⁸ ob južnem robu Alp pa očitno tudi k nam na Bled.⁵⁹ W. Krämer je zbral in proučil posebno vrsto fibule tega tipa, katere noga se končuje antropomorfno. Ta antropomorfni dodatek je tipično alpska last; ali ga pozna tudi blejska fibula, zaradi fragmentirane noge ne vemo. Seznam fibul s karto razširjenosti pri Krämerju⁶⁰ ima za izhodišče antropomorfni zaključek noge, ki ga poznajo tudi fibule drugega tipa in ne obsega torej le fibul blejske variante. Nasprotno pa je seveda fibula našega tipa lahko tudi brez antropomorfnega zaključka in ni obsežena v Krämerjevemu seznamu. Kljub temu zbrano gradivo dobro potrjuje, kar smo že poudarili, da je domovina fibule v varianti, kot jo poznamo tudi z Bleda, Ticino. Kronološko jo podano gradivo uvršča — kljub zgodnjelatenski shemi — v srednjelatensko obdobje.⁶¹ Pri tem seveda ne mislimo zanikati, da je fibula dobila svoje pobude v zgodnjelatenskih keltskih fibulah severno od Alp, katerih lok je podolžno preklan.⁶² Primerek z Bleda je v tej čisti ticinski obliki prišel najdalj na vzhod. Fibula iz Ordód-Babóda na Madžarskem,⁶³ ki bi jo lahko imenovali v tej zvezi, izhaja bolj iz širšega tipa s podolžno preklanim lokom kot iz specialne ticinske variante. Prav tako sta primerka iz Idrije ob Bači⁶⁴ že bolj oddaljeni varianti, ki nima neposredne zveze z obravnavano ticinsko varianto. Pojav te fibule na Bledu je nedvomno nekaj tujega, česar ne moremo razložiti niti iz domače halštatske tradicije niti ne sodi v oblikovni zaklad gradiva, ki so ga prinesli k nam Kelti ob svojem vdoru na danes slovensko ozemlje. Tako nam ostaja tudi značaj nekropole ob blejskem jezeru, h kateri naj bi obravnavana fibula sodila, nejasen. Teoretično bi še najlažje mislili na nekropolo kulturnega in časovnega značaja, kot je Idrija ob Bači, za katero smo že dejali, da pozna podobne fibule.

Drugo fibulo, po shemi srednjelatensko, poznamo iz Šmartnega v Tuhinju (Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 11, 3).⁶⁵ Take fibule ne najdemo v sklopu izrazitega keltskega gradiva (mokronoška skupina) niti pri nas niti drugod.

⁵⁷ W. Krämer, *Germania* 39, 1961, 307. Abb. 1. Taf. 38.

⁵⁸ O. Tschumi, *Urgeschichte des Kanton Bern* (1953) Abb. 66. J. Heierli, *MAG* 22, 1892 [92]. D. Viollier, *Les sépultures du second âge du fer* (1916) pl. 2, 75; 3, 81. *Die Eisenzeit der Schweiz. Repertorium d. Ur- und Frühgeschichte d. Schweiz* 3 (1957) Taf. 14, 32; 17, 48. J. Heierli-Ochsli, *Urgeschichte Graubündens. MAG Zürich* 26, 1, 1903, 33. Taf. II, 8. O. Menghin, *Die vorgeschichtlichen Funde Vorarlbergs* (1957) 64. Abb. 51, 2. 2c in 54, 4.

⁵⁹ Od južnoalpskih primerkih naj omenim predvsem Ornavasso: E. Bianchetti, *I sepolchreti di Ornavasso. Atti d. Soc. Arch. e Belle Arti Torino* 6, 1895, 31. 173, Taf. 10, 17. 21.

⁶⁰ *Germania* 39, 1961, 313 Abb. 2 in 320 s.

⁶¹ W. Krämer, o. c., 309 ss.

⁶² W. Krämer, *Germania* 38, 1960, 30 s.

⁶³ I. Huniady, *Die Kelten in Karpatenbecken* (Diss. Pann. II, 18, 1942) Taf. 18, 7.

⁶⁴ J. Szombathy, *MPK* 1, 1903, fig. 38 in 40.

⁶⁵ H. Müller-Karpe, o. c., 654, op. 196 navaja kot najdišče za to fibulo Metliko, kar pa se ne sklada z mojimi podatki, ki sem jih dobil od družine Sadnikar. Gre za nejasnost, ki jo bo komaj lahko razvozlati. Na eni fotografiji je M. K. sam označil pri fibuli najdišče Šmartno v Tuhinju.

Tako je ne pozna niti Mokronog, ne Formin, na Koroškem pa le Celovec.⁶⁶ Njeno domovino moramo iskati drugod, v japonskem krogu, kot kažejo številni primerki iz Vinice.⁶⁷ Prav tako je razumljiva v Šmarjeti.⁶⁸ Prav na tem primeru pride v polni meri do izraza problematičnost Müller-Karpejeve delitve slovenskega latena v dve stopnji, v starejšo mokronoško in mlajšo šmarješko. Nasprotje Mokronog—Šmarjeta ni le kronološkega pomena, ampak bolj kulturnega; za njim se skriva tudi problem različnih kulturnih vplivov ali celo etnične pripadnosti.⁶⁹

Med fibulami poznolatske sheme imamo nekaj kosov iz Kranja, iz prostora langobardske nekropole (tab. 6, 6—8). Na prvem mestu bomo obravnavali fibulo tab. 6, 7, ki sodi v krog fibule Nauheim.⁷⁰ Med fibule te vrste štejemo poznolatske fibule z nizkim lokom, ki je skovan listnato, s štirikrat uvitim peresjem, ki je spodvito pod lokom, in s predrto nogo, ki se končuje koničasto ali pravokotno. Fibula je izdelana iz enega kosa. Razširjenost fibule Nauheim sega od Normandije oziroma srednje Francije na zahodu, do Madžarske in Koroške na vzhodu.⁷¹ Njeno glavno področje so keltska oppida, predvsem na zahodu in v Porenju. Časovno dobimo fibulo v drugi polovici prvega stoletja, po Cezarjevem zavzetju Galije in sega še v poznoavgustejski-zgodnjeteriberijski čas. Njen glavni časovni podarek je druga polovica prvega predkrščanskega stoletja. Fibula iz Kranja ima znake tipa Nauheim, vendar ne v celoti: predvsem noga ni izdelana v predrti shemi, ampak je polna in predrta le z drobno luknjico. Fibulo s tako oblikovano nogo poznamo še iz Gurine in Reke pri Cerknem,⁷² je torej južnovzhodnoalpska varianta, ki se sporadično dobi tudi na japonskem ozemlju.⁷³ Nekaj mlajšo varianto podobne fibule predstavlja drugi kos iz Kranja, tab. 6, 6, ki ima peresje že zaščiten s stranskimi ščitniki.⁷⁴

Na prostoru langobardske nekropole v Kranju sta bili najdeni tudi dve železni fibuli (tab. 6, 8, 9), ki sodita še med poznolatske po svoji shemi, časovno pa jim zaradi slabe ohranjenosti in zaradi nezaključenosti najdb ne moremo določiti točnega mesta. Primerjati jih moramo predvsem s fibulami iz keltskega oppida Stradonice.⁷⁵ Precejšnja podobnost teh fibul z gradivom groba 14 v Hoppstädtenu,⁷⁶ ki sodi že v horizont po fibuli tipa Nauheim, ne izključuje že tudi datiranja v cesarsko dobo.

Zapestnice poznamo v našem gradivu le skromno. Iz Šmartnega v Tuhinju imamo en primerek zgodnjelatskega tipa z odebeljenimi konci

⁶⁶ H. Dolenz, *Carinthia I.* 147, 1957, 46 s., Abb. 3.

⁶⁷ R. Ložar, *GMDS* 15, 1954, 27, T. 7, 3, 5. 6. *Treasures of Carniola* T. 16, 83; 18, 99; 20, 115, 116.

⁶⁸ H. Müller-Karpe, l. c., Abb. 18, 2.

⁶⁹ Cfr. Srednjelatsko obdobje Slovenije v tej številki vestnika.

⁷⁰ J. Werner, *Jb RZM* 2, 1955, 170 ss.

⁷¹ J. Werner, l. c., 194 — Karta razširjenosti. Od slovenskih primerkov upošteva Werner le en kos z Vinjega vrha, ne pa naših kosov, ki dejansko niso čisti primerki tipa.

⁷² A. B. Meyer, *Gurina* (1885) 25 s. T. 6, 2 (O. Tischler). Reka pri Cerknem: nepublikirano. Naravoslovni muzej na Dunaju.

⁷³ V. Čurčič, *WMBH* 7, 1900, 25, fig. 34.

⁷⁴ E. Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Panonien* (Diss. Pann. II, 19) 1942, 79 ss.

⁷⁵ J. Filip, l. c., 143, obr. 44.

⁷⁶ J. Werner, l. c., 174 in Abb. 7.

(Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 11, 1). Na Češkem dobimo ta tip zapestnice predvsem v spremstvu fibule tipa Duchcov,⁷⁷ nastopa pa lahko, kot ugotavlja J. Filip, še tudi kasneje. V Sloveniji je do sedaj šmarski primer edini, ki ga poznamo.

Druga zapestnica (Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 11, 2) iz istega najdišča je steklena in sodi v horizont drugih steklenih zapestnic, ki jih pri nas poznamo.⁷⁸ Vse so gladke in tipološko mlajših variant, starejših tipov z bradavičastimi izrastki in podolžnimi rebri pa pri nas ne poznamo.⁷⁹ Tako stekleno zapestnico omenja Schmid tudi iz svojih izkopavanj na Dunaju pri Jereki, vendar se nam ni ohranila.

Zelo maloštevilno je iz latenske dobe ohranjena keramika. To, kar poznamo iz Schmidovega izkopavanja na Ajdovskem gradu in na Dunaju pri Jereki, ne zadostuje, da bi si pridobili jasno sliko. Za Dunaj pri Jereki omenja W. Schmid v svojih zapiskih poznolatsko keramiko, ni pa ohranjena. Borne ostanke iz Schmidovih izkopavanj, ki so se nam ohranili, lahko označimo le po tehnični izdelavi. Velika večina je halštatske keramike, prav podobne izdelave, kot jo najdemo v grobovih v Jereki in v Bitnjah. Nekateri profili kažejo tudi na vaze na nogi, ki so tako pogostne v halštatskem obdobju. Druga močna skupina je groba hišna keramika rumenkaste barve, včasih metličasto glajena (npr. tab. 2, 19–20), ki bo pač lahko tudi latenska, po izdelavi pa stoji tudi ta v halštatski tradiciji. Zaradi istega vzroka tudi težko opredelimo nekatere ornamentirane kose (tab. 2, 13, 15, 18), ki kljub svojemu ornamentu v tej okolici ne morejo povedati mnogo. Več pove fragment izrazito poznolatske grafitirane keramike (tab. 2, 14), najdene na Ajdovskem gradu, ki je izredno pogosto blago v kasnem latenu.⁸⁰

Bolj je zanimiva grobna keramika iz Mengša. Obe posodi iz groba 1 (Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 4, 1–2) sta po izdelavi izrazito halštatski (črna halštatska keramika), le da je skleda v primerjavi s tovrstnimi halštatskimi posodami zelo groba. Tudi po obliki se ne razlikujeta od halštatskega oblikovnega zaklada. To velja predvsem za skledo z uvihanim ustjem,⁸¹ medtem ko je prva posoda za presajo preslabo ohranjena. Ta izrazito halštatski element je v kasnem latenu gotovo presenetljiv, ne smemo pa iz teh osamljenih primerkov izvajati že kakih večjih zaključkov.

Keramika iz drugih dveh grobov pa je popolnoma drugega tipa (Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 4, 3, 5; 5, 1). Lonci z metličasto glajeno površino so v poznolatskem horizontu gotovo pogostni, v isti obliki in ornamentu pa jih dobimo tudi še v cesarski dobi.

Dvoročni vrč iz groba 3 (Kamniški zbornik 10, 1965, tab. 5, 1) sodi v tehniki in obliki v poznolatski panonski horizont. Od tam lahko navedemo

⁷⁷ J. Filip, l. c., 125 in T. 23, 18; 24, 17; 25, 27; 31, 10, 11; 35, 4 idr.

⁷⁸ Th. E. Haevernick, *Die Glassarmringe und Ringperlen des Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland* (1960) prinaša sedaj celotno gradivo, v katerem je upoštevano in podrobno detajlirano tudi jugoslovansko. Glej. o. c., 290 z nadaljnjim seznamom. Zapestnica iz Šmartnega sodi v tip 7a po Haevernickovi (str. 50 s. in Taf. 22, 9 s karto razširjenosti).

⁷⁹ J. Filip, l. c., 148 s.

⁸⁰ J. Filip, l. c., 204 ss.

⁸¹ Tip posode je običajen v grobovih od KZG dalje. V latenski dobi je dokaj redek, cfr. Filip, l. c., tab. 122, 8.

tudi največ paralel.⁸² Prevzela ga je tudi rimska provincialna kultura in ga srečamo še tudi v zgodnji cesarski dobi, običajno prav tako na panonskem področju.⁸³ Mengeški grob je zanesljivo že rimskodoben, kot pričajo fragmenti steklene posode, vendar stoji še v neposredni poznolatski tradiciji.

Posebej moramo obravnavati še miniaturna železna rala in črtala z Dunaja pri Jereki (tab. 1, 1—12. 14—16). Ker smo celotni problem prvega železnega ornega orodja že obravnavali,⁸⁴ zadostuje, da podamo na tem mestu le zaključke, ki so važni za historični položaj bohinjskega kota.

Že pri obravnavi drugega orodja smo omenili, da razvije kasni laten celo vrsto specializiranega orodja prav v modernem pomenu. Ena izmed teh velikih iznajdb je tudi železno ralo. Da ne gre pri tem le za bolj ali manj izpopolnjeno motiko, ampak za pravo orno orodje, nam kaže najdba črtal, ki jih dobimo že od vsega začetka skupaj z železnimi rali (Idrija ob Bači, Reka pri Cerknem)⁸⁵ in h katerim se pridružuje še gredeljница. Vsi trije elementi nam dajo prav konkretno predstavo ornega orodja v podobi tako imenovanega rala s kolci, ki ga najlaže navežemo na Plinijevo poročilo o iznajdbi pluga po Retijcih.⁸⁶ Vsekakor je orno orodje v kombinaciji rala, črtala in gredeljnice arheološko prvič izpričano v južnovzhodnih Alpah, oziroma govorjeno s političnim pojmom tega časa, v Noriku. Vsa najdišča z ornim orodjem, Idrija ob Bači, Reka, Gurina, so v svojem arheološkem gradivu tudi kulturno najožje povezana. V tem kulturnem krogu tudi smemo videti nastanek te vrste ornega orodja, ki živi nato še v vsej rimski dobi in so ga pozneje, verjetno v Panoniji, prevzeli tudi Slovani.

Primerki z Dunaja so miniaturni, verjetno votivnega pomena. Votivni primerki so za sedaj osamljeni, če izvzamemo votivno ralo na obesku iz Szilagy-Solmyo,⁸⁷ ki pa sodi časovno že v zgodnji srednji vek. Vendar so izdelani očitno po velikih uporabnih kosih in zanesljivo predpostavljajo tudi poznanje pravega ornega orodja. V duhovnem življenju so izraz domačega verovanja in domačih običajev. Povezava Bohinj z najdišči, ki poznajo orno orodje, to je predvsem z Idrijo ob Bači in Cerknim, je očitna. Kot je bil torej Bohinj v halštatskem času najožje povezan s svetolucijsko kulturno skupino onkraj baškega prelaza, tako lahko domnevamo zvezo s tem prostorom še tudi v latenskem času. Tako pravo orno orodje kot miniaturni izdelki so produkt poznolatske kulture v jugovzhodnem alpskem prostoru, ki živi dalje še tudi po rimski zasedbi. Iz te ugotovitve je tudi dvom, ali naj uvrstimo primerke iz Dunaja pri Jereki še v poznolatski horizont Dunaja, ali pa že v rimskodobni, brez globljega pomena.

⁸² I. Hunyady, *Die Kelten in Karpatenbecken* (Diss. Pann. II, 18, 1942), T. 65.

⁸³ Emona, Dunajska cesta gr. 257: É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien* (Diss. Pann. II, 20, 1942), 126. Drnovo: Nar. muzej Ljubljana, inv. št. 1256. Stenjevac: V. Hoffiler, *Vjestnik*, Zagreb, 1905/4, 168, sl. 20.

⁸⁴ Slovenski etnograf 8, 1955, 9 ss.

⁸⁵ J. Szombathy, *MPK* 1, 1905, 322 s. in 350 (Idrija ob Bači), Naravoslovni muzej na Dunaju, neobjavljeno (Reka pri Cerknem).

⁸⁶ Plinius *Nat. hist.* 18, 18, 48. Non pridem inventum in Raetia Galliae duas addere tali rotulas, quod genus vocant plaumorati.

⁸⁷ J. Hampel, *Alterthümer* III, 14 c.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Latènezeit in Oberkrain

In diesem Artikel ist das gesamte Latènematerial aus Oberkrain gesammelt und veröffentlicht. In den zeichnerischen Beilagen fehlt nur das Material aus dem gewesenen Kamniker Bezirk (Bezirk Stein) das vor kurzem im »Kamniški zbornik« (Anm. 5) veröffentlicht worden ist, und das Material aus dem Hof der Slowen. Akad. d. Wiss. u. Künste in Ljubljana, auch teilweise veröffentlicht (Anm. 22).

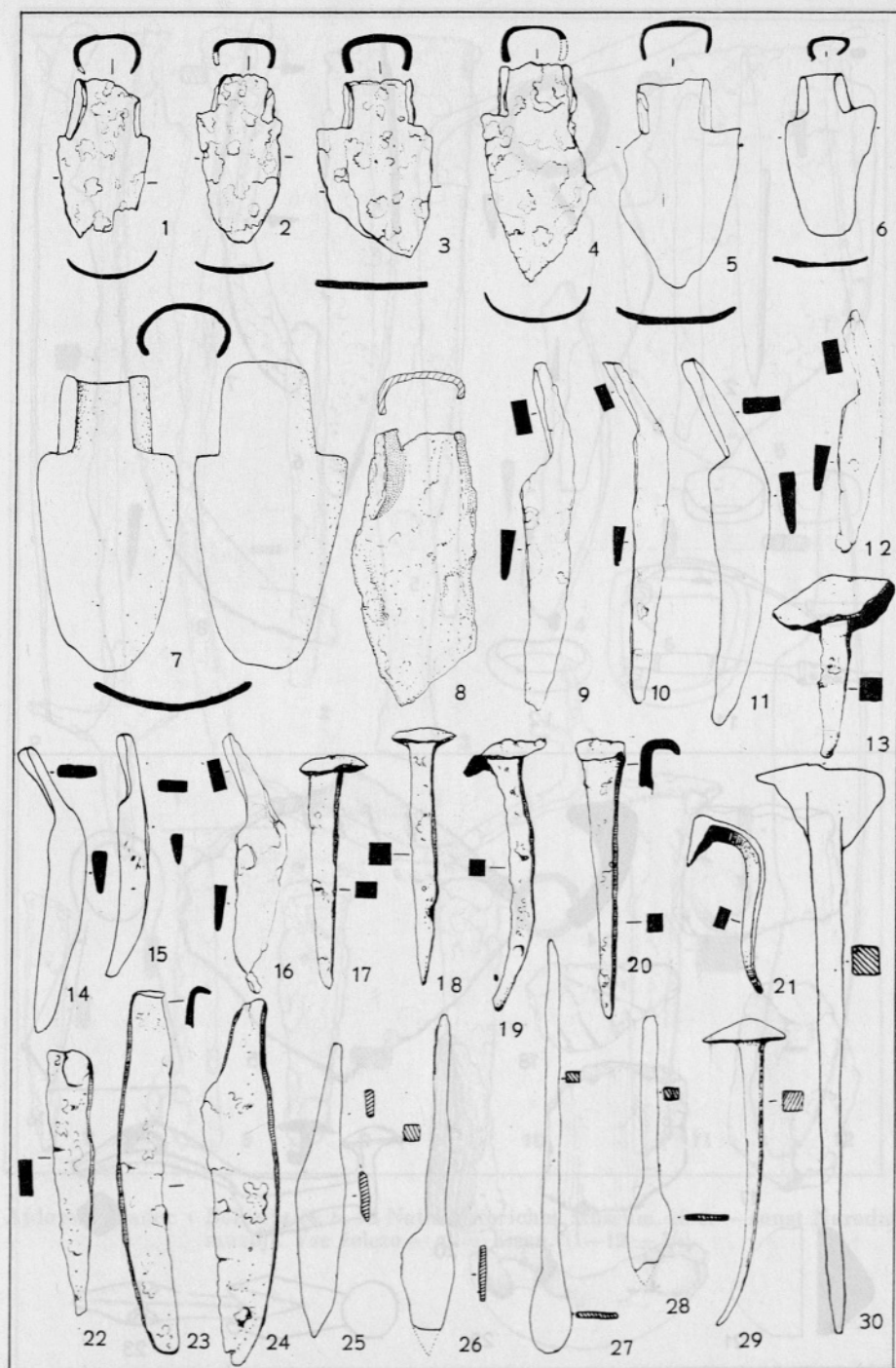
Das Material stammt grossenteils aus Ansiedlungen (Ajdovski gradec, Taf. 2, 15—25 bis Taf. 5; Jereka, Taf. 1—2, 12; Kranj, bei der Pfarrkirche Taf. 7) und viel weniger aus Gräbern (Bled, Taf. 8, 10; Kranj, Taf. 6, 4—16; Lukovica, Anm. 23; Mengeš, Anm. 25); an sechs Orten wurden keltische Münzen gefunden (Domžale, Kropa, Ljubljana, Moravče, Radovljica, Šentvid pri Ljubljani, Anm. 26); der Rest sind Zufallsfunde. Von den abgeschlossenen Ansiedlungskomplexen Ajdovski gradec und Jereka haben wir das gesamte Material veröffentlicht (das in einzelnen Stücken schon römisch oder noch hallstattisch sein kann) oder aber bloss eine Auswahl um die Lage zu erläutern (so Kranj, Taf. 7). Die Fundstätten mit Literatur und Materialverzeichnis sind im ersten Teil des slowenischen Textes, Ss. 1—10, angeführt.

Die Latèneansiedlungen in Oberkrain erwachsen in allen Fällen organisch aus hallstattischen Grundlagen. Der Besiedlungsraum ist hallstattisch, und die Ansiedlungen waren schon in der Hallstattperiode entstanden. Der Haustypus ist hallstattisch und ändert sich nicht während der ganzen Dauer der Ansiedlungen, soweit sich das überhaupt prüfen lässt. Offensichtlich handelt es sich um Blockhäuser. W. Schmid, der in Bohinj ausgegraben hat, beschreibt uns den Haustyp ziemlich eingehend, doch geht seine Beschreibung nicht über seine allgemeine Vorstellungen vom Hallstätter Haus in den Südostalpen hinaus (Anm. 27). Im Material selbst haben wir wegen der wenig ausgiebigen Dokumentierung fast keine verlässlichen Stützpunkte für W. Schmid's Anschauungen; die seichte Kulturschicht (10—30 cm!) würde sie kaum gewähren. Wegen der nicht erhaltenen Stratigraphie ist auch das erhaltene Material ziemlich zufällig und kann uns nicht die gesamte Tragweite der Problematik und die in den einzelnen Perioden eingetretenen Veränderungen zeigen.

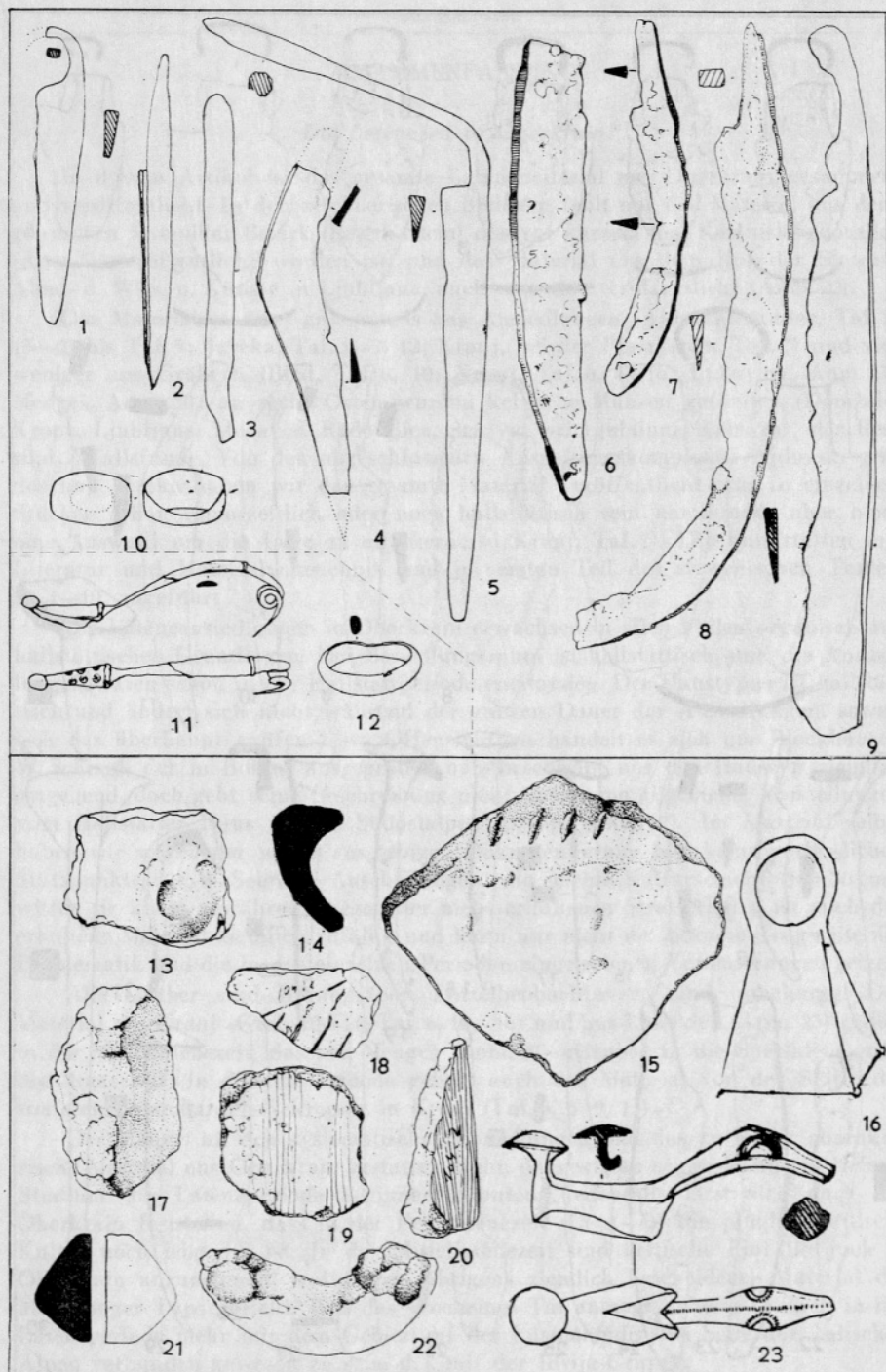
Alle Gräber sind Brandgräber. Einzelbeobachtungen sind unbekannt. Das Material aus Kranj (Grab 10—11, Taf. 6, 12—16) und aus Lukovica (Anm. 23) gehört in die Mittellatènezeit, das aus Mengeš (Anm. 25) offenbar in die Spätlatène- und die Römerzeit; in dieselbe Periode gehört auch das Material von der Stätte der späteren Langobarden-Nekropole in Kranj (Taf. 6, 6—9, 11).

Der Mangel an den systematischen Forschungen und das zu wenig charakteristische Material aus Oberkrain gestatten nicht, dass wir an seiner Hand ein tieferes Studium der Latèneperiode beginnen könnten. Jedenfalls lässt sich auch für Oberkrain feststellen, dass in der Frühlatènezeit (Lt A—B) die junghallstattische Kultur noch lebendig ist. In der Mittellatènezeit sind keltische Einfälle auch in Oberkrain anzunehmen, wofür das (übrigens ziemlich bescheidene) Material des Mokronoger Typs spricht. Was das Wocheines Tal anlangt, scheint es auch in der Latèneperiode mehr mit dem Gebiet auf der küstenländischen Seite der Julischen Alpen verbunden gewesen zu sein, d. i. mit der Idrija-Gruppe.

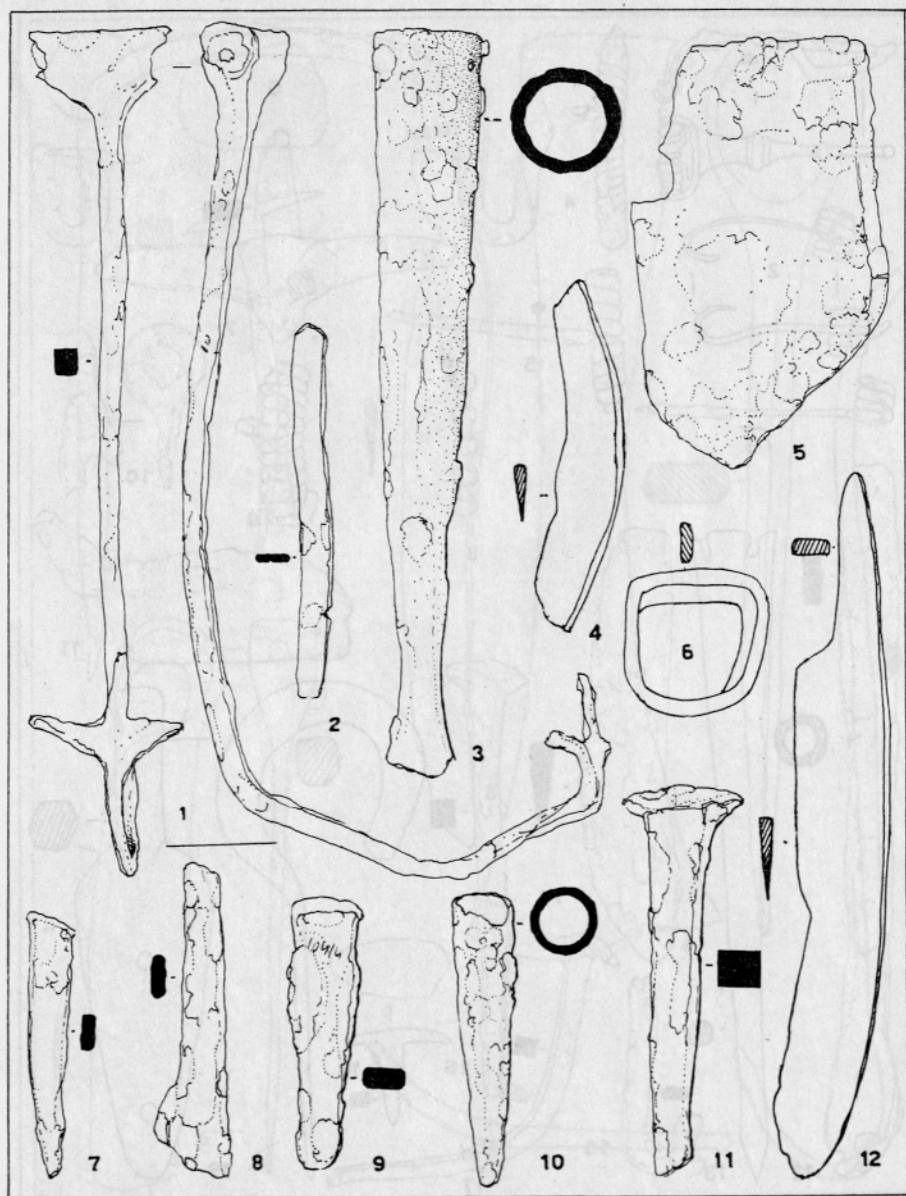
Eine Analyse der einzelnen Stücke des Materials gibt der Autor auf den Seiten 15—20 des slowenischen Textes, Anm. 32—87.

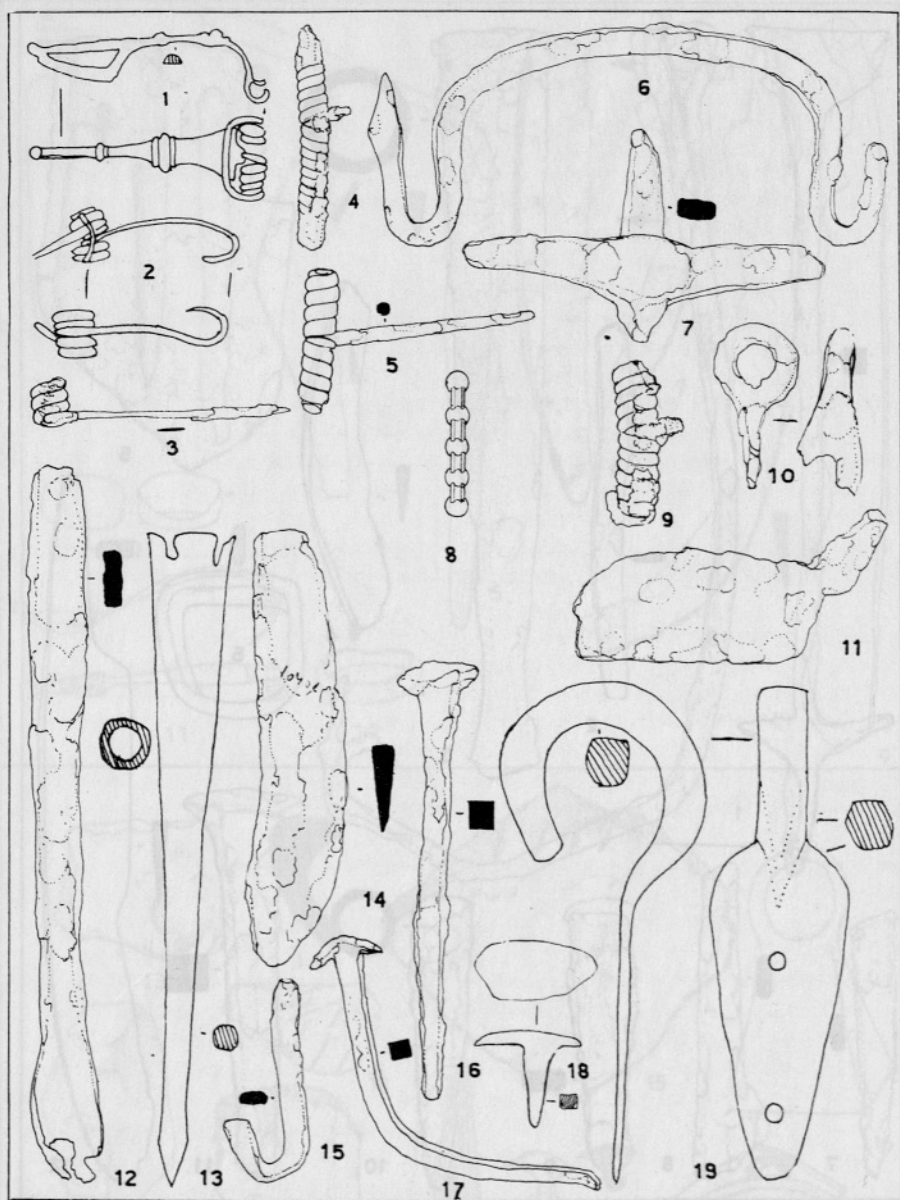
Jereka-Dunaj (1—4. 8—10. 12—13. 16—24. 29 Narodni muzej Ljubljana, drugo — sonst Naturhistorisches Museum). Vse železo — alles Eisen. (1—30 = $\frac{1}{2}$)

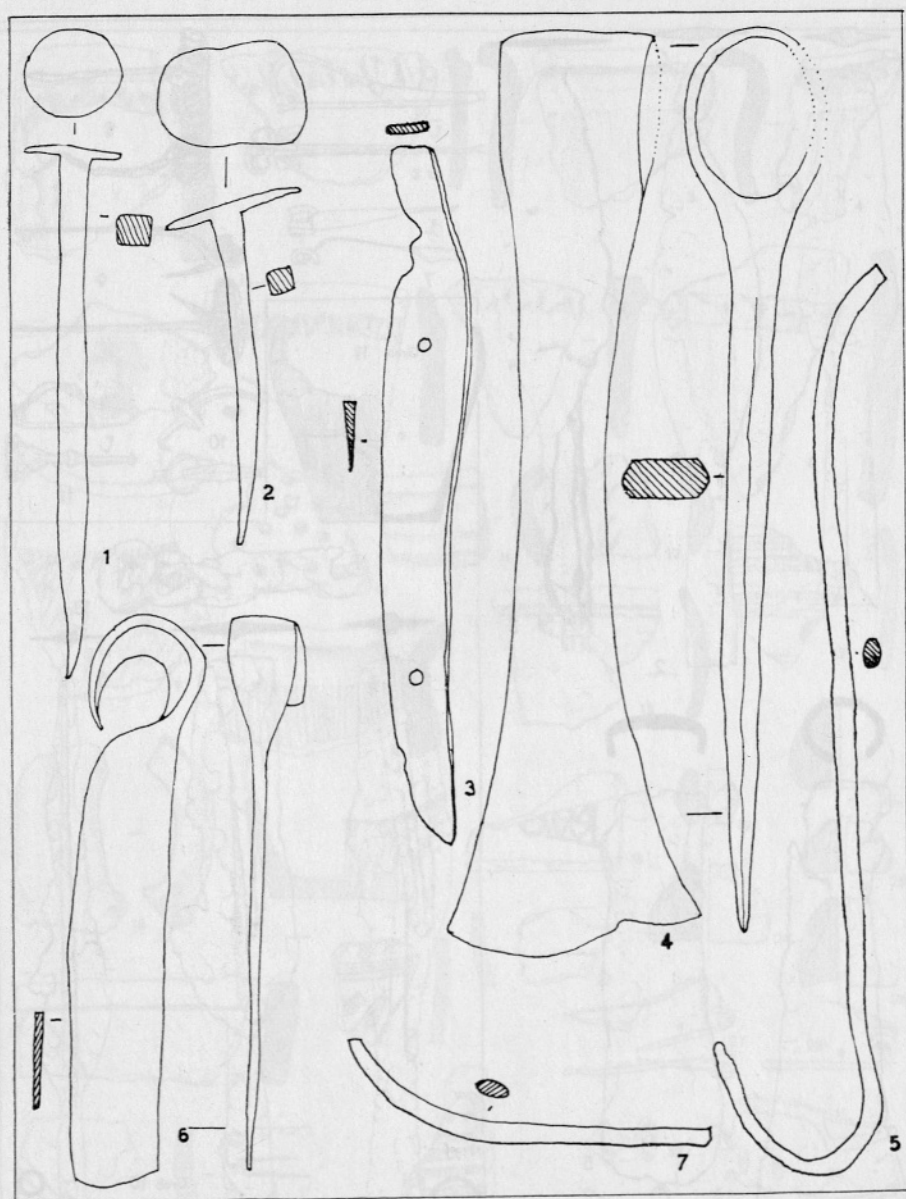
1—12 Jereka-Dunaj, 13—23 Ajdovski gradec v Bohinju (1—5, 9—10, 16, 23 Naturhistorisches Museum, drugo — sonst Narodni muzej). 1—10 železo — Eisen, 11—12, 16, 23 bron — Bronze, 13—15, 18—22 keramika — Ton, 17 kvarcit — Quarzit.
(1—23 = ½)

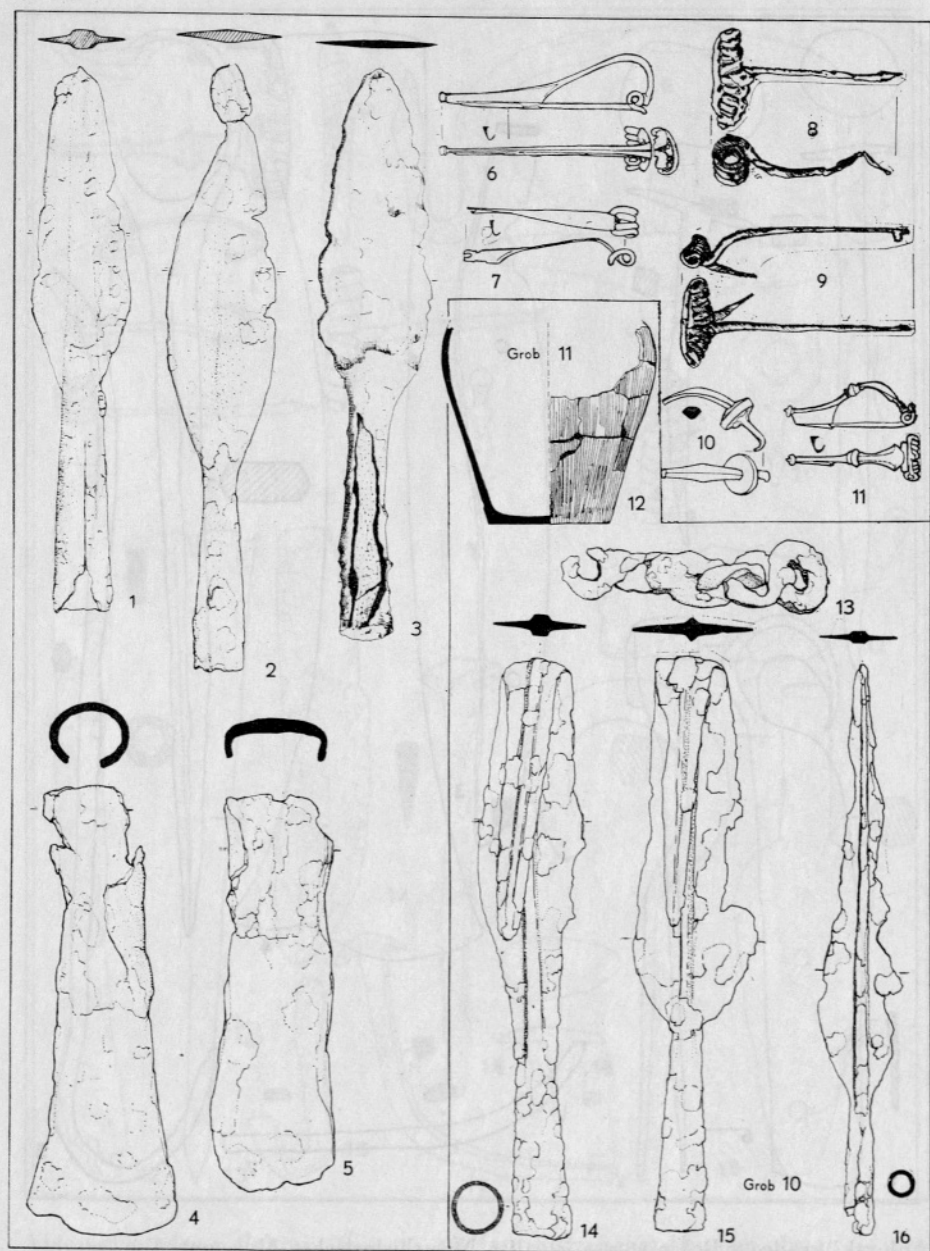
Ajdovski gradec v Bohinju (4. 6. 12 Naturhistorisches Museum, sicer — sonst Narodni muzej). Vse železo — alles Eisen. (1—12 = $\frac{2}{3}$)

Ajdovski gradec v Bohinju (1. 2. 13. 19 Naturhistorisches Museum, drugo — sonst Narodni muzej). 1—4. 8—9 bron — Bronze, drugo železo — sonst Eisen. (1—19 = $\frac{2}{3}$)

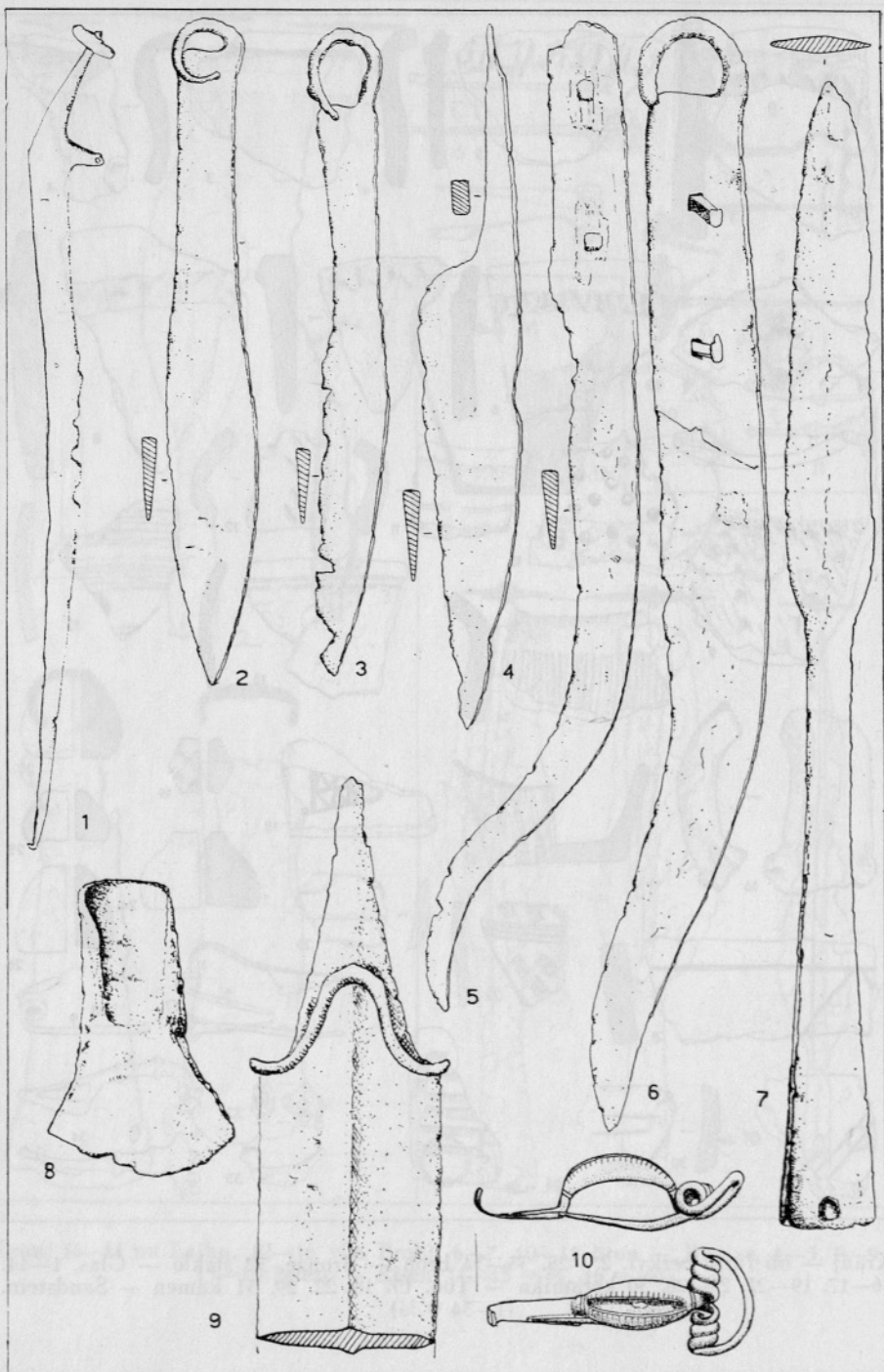
Ajdovski gradec v Bohinju (vse — alles Naturhistorisches Museum). Vse železo —
alles Eisen. (1—7 = $\frac{2}{3}$)

Kranj (4—11 na Lajhu, 12—16 vila Prah). 6—7. 10—11 bron — Bronze, 1—5. 8—9. 13—16 železo — Eisen. (1—15 = $\frac{1}{3}$, 16 = $\frac{1}{6}$)

Kranj — ob farni cerkvi. 27—28. 33—34 bron — Bronze, 32 steklo — Glas, 1—14.
 16—17. 19—21. 23—26. 30 keramika — Ton, 15. 18. 22. 29. 31 kamen — Sandstein.
 (1—34 = $\frac{1}{4}$)

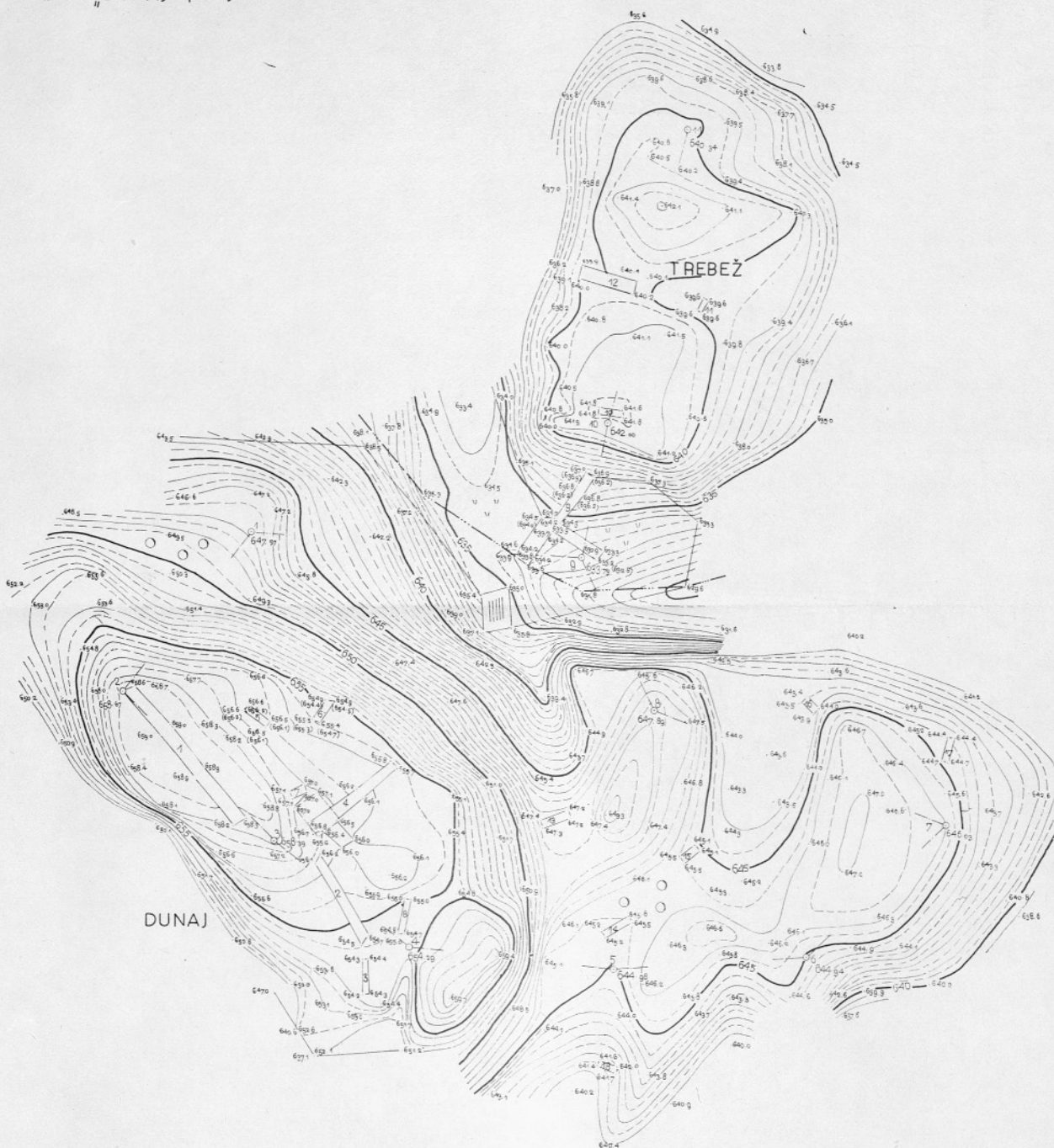
1—8 Ljubljana, 9—10 Bled. 1—9 železo — Eisen, 10 bron — Bronze.
(2—10 = $\frac{1}{2}$, 1 = $\frac{1}{4}$)

S. GABROVEC
LATEN NA GORENJSKEM
DIE LATÈNEZEIT IN OBERKRAIN

Priloga — Beilage

SITUACIJSKI NAČRT

Gradišče „DUNAJ“ pri Jereki

Izmerila: Valič B. geom., Maretič D. geom.

Jereka-Dunaj. Geodetski posnetek. Merilo 1 : 1000